

Lilli Rasilainen

KOTOUTUMINEN KUNTOON!

*Ehdotuksia kotoutumista tukevan
koulutuksen parantamiseksi*

VISIO

opintokeskus | sivistysliitto | ajatuspaja

Lilli Rasilainen

KOTOUTUMINEN KUNTOON!

*Ehdotuksia kotoutumista tukevan
koulutuksen parantamiseksi*

VISIO

opintokeskus | sivistysliitto | ajatuspaja

HELSINKI 2016

Julkaisija:
Vihreä Sivistysliitto ry
Fredrikinkatu 33 A
00120 Helsinki
visio@visili.fi
www.visili.fi

PULTTI – Ajankohtaiset yhteiskunnalliset keskustelunaiheet

© 2016 Vihreä Sivistysliitto ry ja kirjoittaja.

Kannen kuva: Istockphoto
Muut kuvat: Kimmo Brandt, Mauri Ratilainen, Istockphoto, 123RF
Kansi ja taitto: Heikki Sallinen

ISBN 978-952-5078-48-0
Painotalo Plus Digital Oy, Lahti 2016

Painettu 100 % Cyclus-kierrätyspaperille.

Julkaisu on luettavissa myös Internetissä osoitteessa
www.visili.fi/kotoutuminenkuntoon

Esipuhe

MAAHANMUUTTO ON SUOMALAISEN YHTEISKUNNAN KUUMA PERUNA, JONKA kanssa eri puolueet kipuilevat eri tavoin. Varsin laaja yhteisymmärrys vallitsee kuitenkin siinä, että oleskeluluvan saaneille ihmisille tulisi tarjota mahdollisimman nopeasti hyvää koulutusta, jotta he pääsisivät kiinni työelämään ja laajemminkin suomalaiseen yhteiskuntaan. Silti maahanmuuttajien koulutuksessa on monia ongelmakohtia. Näitä ongelmakohtia avataan tässä selvityksessä ratkaisukeskeisesti.

Nostimme kotoutumiskoulutuksen vuoden 2016 tutkimusteemaksemme, sillä olemme ylläpitämämme opintokeskus Vision kautta käytännössä nähneet aiheeseen liittyvät haasteet. Järjestämme paljon koulutuksia yhteistyössä maahanmuuttajajärjestöjen kanssa ja olemme todistaneet, kuinka koulutusten kysyntä on kasvanut vuosi vuodelta.

On selvää, että Suomessa on ja tulee olemaan paljon tänne muuttaneita ihmisiä, joilla on hyvin erilaisia koulutustarpeita kuin täällä syntyneillä. Siksi tarvitsemme selkeitä rakenteita vastaamaan näihin tarpeisiin.

Haluan kiittää selvityksen tekijää Lilli Rasilaista perusteellisesta työstä. Kiitos myös kaikille tahoille, jotka ovat osallistuneet työn tekemiseen haastattelujen tai käsikirjoituksen kommentoinnin muodossa. Toivon, että selvitys nostaa esiin kipu-kohtia ja saa aikaan keskustelua siitä, miten niitä voitaisiin korjata.

Ville Ylikahri
pääsihteeri
Ajatuspaja Visio

Johdanto

TÄSSÄ SELVITYKSESSÄ TARKASTEELLAAN aikuisten maahanmuuttajien kotoutumista Suomeen ja erityisesti kotoutumiseen liittyvää koulutusta. Selvitykseen on koottu tietoa kotoutumisesta sekä koulutuksen nykytilanteesta ja kipupisteistä Suomessa.

Tekstissä on pyritty lähdemateriaalin ja asiantuntijahaastatteluiden pohjalta vastaamaan kysymyksiin siitä, mitkä ovat pahimpia maahanmuuttajien koulutukseen ja osaamisen hyödyntämiseen liittyviä ongelmia ja pullonkauloja, ja millaisia ratkaisuja niihin voidaan esittää.

Löytääkseen paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa ja työmarkkinoilla merkittävä osa Suomeen tulevista maahanmuuttajista tarvitsee ainakin jonkinlaista tukea suomen tai ruotsin kielen oppimiseen ja oman osaamisen tunnistamiseen, kehittämiseen ja täydentämiseen.

Maahanmuuttajien koulutuksessa on kuitenkin paljon epäkohtia: jonot kotoutumiskoulutukseen ovat pitkät, eikä kaikilla ole siihen pääsyä lainkaan. Opinnot eri koulutusten välillä eivät vedä, eikä läheskään aina ole tarjolla johdonmukaista, motivoivaa ja järkevää jatkokoulutusta kotoutumiskoulutuksen päätteeksi.

Maahanmuuttajien omaa osaamista ei osata täysimääräisesti tunnistaa eikä hyödyntää, eikä opinto-ohjauskaan välttämättä aina ota huomioon tulijoiden omia kiinnostuksen kohteita, halusivat he sitten pysyä aiemmalla ammattialallaan tai vaihtaa uuteen. Kielitaitovaatimukset työhön tai jatkokoulutukseen kaipaavat lähempää tarkastelua.

Selvityksessä esitetään toimenpide-ehdotuksia maahanmuuttajien kotoutumisen ja sitä tukevan koulutuksen parantamiseksi. Toimenpide-ehdotuksia

varten on etsitty muiden Pohjoismaiden käytänteistä vertailukohtia tai toimintamalleja, joiden rinnalla suomalaisten koulutus- ja maahanmuuttopoliittisten järjestelmien toimivuutta voi tarkastella. Muut Pohjoismaat toimivat Suomelle luontevina verrokkimaina samankaltaisen väestörakenteensa ja politiikkansa vuoksi.

Pakolaisina tai turvapaikanhakijoina tulleiden lähtökohdat kotoutumiseen, kouluttautumiseen ja työntekoon ovat erilaisia kuin työn, perhesiteen tai opiskelun vuoksi Suomeen muuttaneiden. Tässä selvityksessä pääpaino on humanitaarisista syistä Suomeen tulleiden eli pakolaisten kotoutumisessa ja koulutuspoluissa. Toki myös muista syistä tänne muuttaneet tarvitsevat usein koulutusta.

Tarkastelu rajoittuu lisäksi aikuisiin maahanmuuttajiin. Lapsena maahan tulleet sijoittuvat peruskouluun samoille opintopoluille kantasuomalaislasten kanssa. Vaikka eri-ikäiset maahan muuttaneet lapset tarvitsevat monenlaista erityistä tukea ja ohjausta peruskoulussa ja toisella asteella, heidän tilanteensa on kuitenkin erilainen kuin oppivelvollisuusiän ylittäneiden tai aikuisena tänne muuttaneiden.

Selvitys julkaistaan ajankohtana, joilloin suuresti lisääntyneen turvapaikanhakijajoukon myönteisiä tai kielteisiä turvapaikkapäätöksiä alkaa valmistua Maahanmuuttovirastosta. Poliitikot alkavat vihdoin nähdä maahanmuuton vakiintuneena yhteiskunnallisena ilmiönä. Siihen kytkeytyvät palvelujärjestelmät tarvitsevat kunnan resurssit ja pitkäjänteisen, joustavan toimintatavan onnistuakseen kotouttamisessa.

Suomi tarvitsee kaikki uusia tulijoita ja heidän osaamistaan. Sekä työperusteisilla maahanmuuttajilla, joita toimenpideohjelmin ja strategioin kaikkiin Pohjoismaihin yritetään houkutella, että yhtä lailla myös humanitaarisista syistä maahan tulleilla on paljon potentiaalia, kielitaitoa ja hyödyllisiä kansainvälisiä verkostoja.

Valtionhallinto on julkaissut vuosina 2015 ja 2016 aikana koko joukon selvityksiä, raportteja ja toimenpideohjelmia maahanmuuttoon liittyen. Osassa keskitytään turvapaikanhakijamäärän pienentämiseen liittyviin kansallisiin tai kansainvälisiin toimenpiteisiin, osassa maahanmuuttajien koulutuksen kipupisteisiin tai turvapaikanhakijoiden osaamisprofiliihin.

Raportit ja toimenpideohjelmat pyrkivät esittämään ratkaisuja ja toimintamalleja sekä lyhyen että pitkän aikavälin työhön maahanmuuton parissa. Nähtäväksi jää, miten hyvin niiden pohjalta onnistutaan kehittämään kotouttamispalveluita ja nopeuttamaan ja tehostamaan kotoutumista, kuten niiden tavoite on.

Sisällysluettelo

<i>Esipuhe</i>	3
<i>Johdanto</i>	4
Maahanmuutto on muokannut Suomen ja muiden Pohjoismaiden väestöä jo vuosikymmeniä.....	8
Miten kotoutuminen onnistuu?.....	19
Miksi maahan muuttaneet tarvitsevat koulutusta?	27
Toimenpide-ehdotukset maahanmuuttajien koulutuksen ja kotoutumisen sujuvoittamiseksi	34
Toivotetaan uudet tulijat tervetulleiksi ja koulutetaan heidät hyvin	60
<i>Toimenpide-ehdotukset listana</i>	63
<i>Lähteet</i>	65

Vapaaehtoiset toivottavat pakolaiset ja turvapaikanhakijat tervetulleeksi Helsingin rautatieasemalla syyskuussa 2015.

MAAHANMUUTTO ON MUOKANNUT SUOMEN JA MUIDEN POHJOISMAIDEN VÄESTÖÄ JO VUOSIKYMMENIÄ

POHJOISMAISTA RUOTSIN, NORJAN JA TANSKAN viime vuosikymmenten maahanmuuttohistoria muistuttaa toisiaan. Kaikkiin näihin kolmeen maahan saapui 1960–70-luvulla työvoimapulaa helpottamaan paljon siirtotyöläisiä esimerkiksi Suomesta, Pakistanista ja Turkista. Kun siirtotyöläisohjelmat lopetettiin, moni jäi maahan perheineen. Sittenmuin muuttoliike on painottunut enemmän perheystistä tapahtuvaan muuttoon sekä pakolaisuuteen ja kansainväliseen opiskeluun liittyvään siirtolaisuuteen.

Verrattuna muihin Pohjoismaihin Suomi on ollut maahanmuuton kohdemaa vasta suhteellisen vähän aikaa. Suomi oli pitkään köyhä maa, josta lähdettiin muualle työn ja paremman elämän perässä. 1860-luvulta lähtien suomalaisia lähti runsaasti Pohjois-Amerikkaan. Myös Venäjälle on eri aikakausina muuttanut huomattava määrä suomalaisia. Suomalaisen yhteiskunnan rakennemuutoksen yhteydessä 1960- ja 1970-luvuilla suuri joukko ihmisiä lähti Ruotsiin töihin, vilkkaimpina vuosina kymmeniä tuhansia vuosittain.

1970- ja 80-luvuilla humanitaarisen maahanmuuton osuus Pohjoismaihin kasvoi eri maissa käynnissä olleiden sotien ja kriisien vuoksi. Muuttoliikkeeseen vaikuttivat esim. Etiopian ja Libanonin sisällissodat ja poliittinen vaino Iranissa ja Chilessä. Suomi otti 70-luvulla vastaan vajaa parisataa chileläistä sotilasvallankaappausta pakoone lähtenyttä, kun taas Ruotsissa, jossa on Pohjoismaista eniten maahanmuuttajia, chileläisiä on nykyäänkin lähes 30 000.

1980-luvulla Suomeen saapui muutama tuhat vietnamilaista venepakolaista ja muihin Pohjoismaihin suurempia määriä. Ruotsiin taas on tullut irakilaisia pakolaisina 1980-luvusta lähtien Irakin 30 vuotta kestäneiden erilaisten poliittisten

konfliktien ja levottomuuksien vuoksi. 1990-luvun vaihteen tienoilla Suomeen alkoi suuntautua laajempaa maahanmuuttoa mm. Somalian kriisin ja Neuvostoliiton hajoamisen myötä. Eri Pohjoismaissa on osittain maantieteellisistä ja osittain poliittisista syistä toisistaan poikkeava maahanmuuttajaväestö lähtömaan mukaan katsottuna (ks. kuvio 1).

ULKOMAILLA SYNTYNEET, 10 YLEISINTÄ LÄHTÖMAATA (henkilöä)							
Ruotsi		Tanska		Norja		Suomi	
Suomi	156 045	Puola	34 537	Puola	95 724	Viro	50 367
Irak	131 888	Turkki	32 352	Liettua	37 376	Venäjä	30 813
Syyria	98 216	Saksa	28 703	Ruotsi	37 134	Ruotsi	8 174
Puola	85 517	Irak	21 182	Somalia	28 300	Kiina	8 042
Iran	69 067	Romania	18 732	Saksa	24 909	Somalia	7 261
Jugoslavia	67 190	Bosnia-Hertsegovina	17 272	Irak	22 154	Thaimaa	7 229
Somalia	60 623	Norja	15 148	Tanska	19 827	Irak	7 073
Bosnia-Hertsegovina	57 705	Iran	14 857	Filippiinit	19 776	Intia	4 992
Saksa	49 586	Ruotsi	13 394	Pakistan	19 571	Turkki	4 595
Turkki	46 373	Pakistan	13 451	Eritrea	17 592	Vietnam	4 552

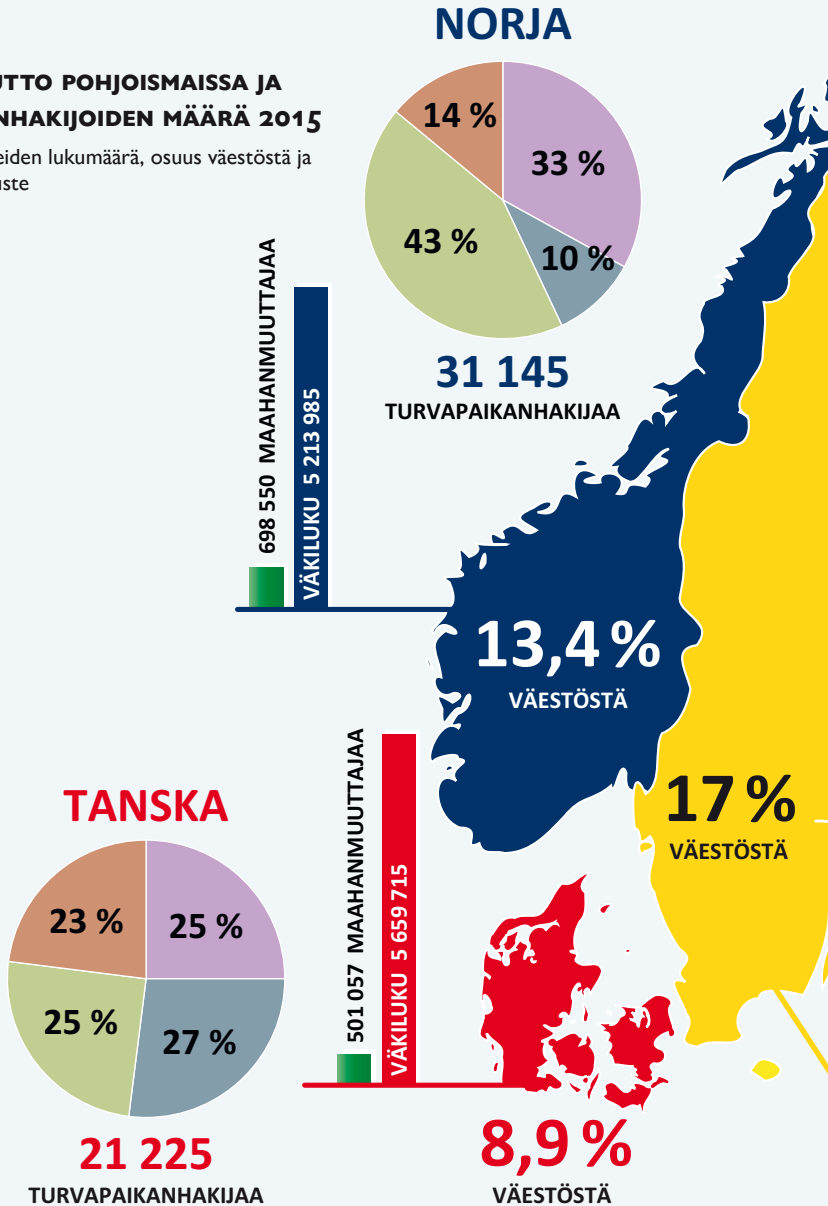
Kuvio 1. Vuosi 2014–2015

1990-luvulla Jugoslavian hajoamissotien seurauksena myös Balkanin maista tuli paljon pakolaisia kaikkiin Pohjoismaihin. Ruotsi oli tuolloin Euroopan maista ainoa, joka myönsi jugoslavalaisille pysyviä oleskelulupia (Statistiska Centralbyrån 2015, 79–97). Muita maita, joista Pohjoismaihin on tullut runsaasti pakolaisia 1990- ja 2000-luvuilla ovat Somalia, Eritrea ja Afganistan. Tällä hetkellä eniten pakolaisia tulee Afganistanista, Syyriasta ja Irakista.

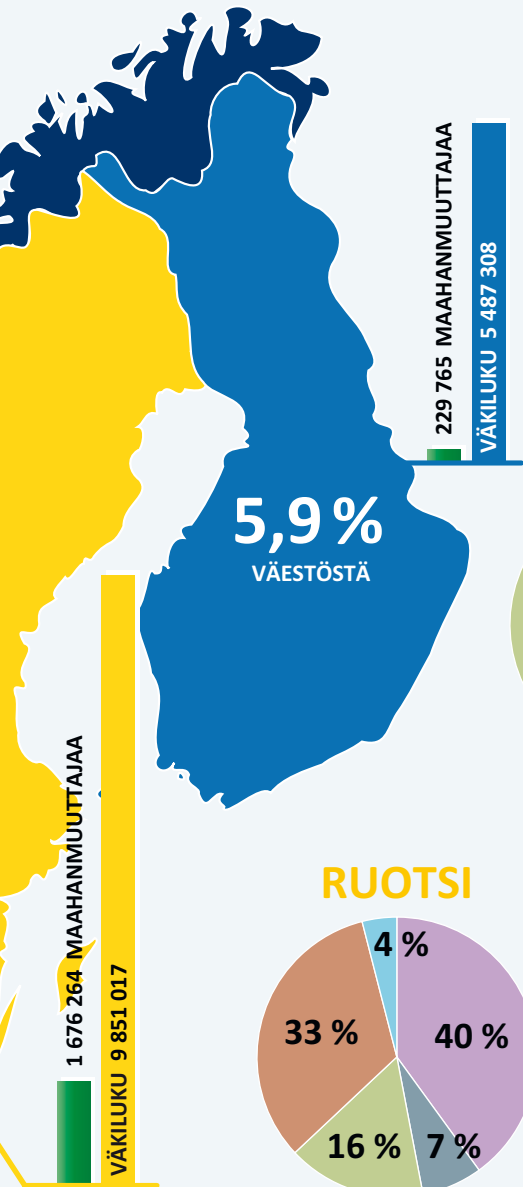
2000-luvulla EU:n itälaajentumisen myötä Tanskaan, Ruotsiin ja Norjaan muutti paljon mm. puolalaisia ja Norjaan lisäksi liettualaisia vapaan liikkuvuuden ja työperusteisen maahanmuuton nimissä. Myös muutto perheystistä on kasvanut vuosikymmenten mittaan, kun Pohjoismaihin on muuttanut runsaasti pohjoismaalais- ja ulkomaalaissyntyisten henkilöiden puolisoita. Maahanmuuttoperusteet siis moninaistuvat.

MAAHANMUUTTO POHJOISMAISSA JA TURVAPAIKANHAKIJOIDEN MÄÄRÄ 2015

Ulkomailta syntyneiden lukumäärä, osuus väestöstä ja oleskeluluvan peruste

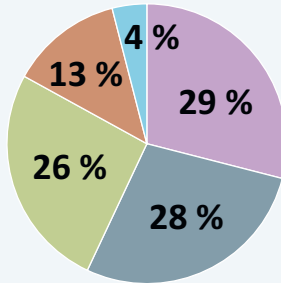
Kuvio 2.
Maahanmuutto
Pohjoismaissa
vuonna 2015

OLESKELULUVAN PERUSTE

- PERHE
- OPISKELU
- TYÖ
- PAKOLAISUUS
- MUU

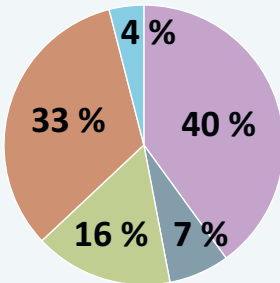
SUOMI

32 476

TURVAPAIKANHAKIJAA

RUOTSI

163 000

TURVAPAIKANHAKIJAA

Lähde: Pohjoismaiden tilastokeskukset 2014–2016.

VÄESTÖNKASVU JA MAAHANMUUTTO

Suomen, Norjan ja Tanskan väkiluku on melko samankaltainen, viiden ja puolen miljoonan molemmiin puolin. Ruotsi on Pohjoismaiden väkirikkain maa ja sen väkiluku lähenee kymmentä miljoonaa. Ulkomaalaistaustaisia on Suomessa Pohjoismaista prosentuaalisesti vähiten, 5,9 % väestöstä ja Ruotsissa eniten, 17 % väestöstä. Vuonna 2004 ulkomaalaistaisten prosenttiosuus Suomen väestöstä oli vain 2,8 % eli kasvu on ollut huomattava.

Kaikkiin Pohjoismaihin tarvitaan lisää maahanmuuttoa, koska niiden väestö vanhenee ja pienenee. Ihmiset myös siirtyvät pikkupaikkakunnilta suurimpiin kaupunkeihin. Tilastojen mukaan Suomen väestönkasvusta 76 % johtui vuonna 2014 maahanmuutosta. Ruotsissa maahanmuuton osuus väestönkasvusta vuonna 2015 oli 77 % ja Tanskassa jo 96 %. Pohjoismaissa väestö siis kasvaisi vaatimattomasti jos ollenkaan ilman muualta tänne muuttavia.

On katsottu, että Suomeen tarvittaisiin vuosittain 34 000 nettomaahanmuuttajaa eli lähes kaksinkertainen määrä nykynettomuuttoa nähden, jotta työvoima ei supistuisi ja jotta väestön ikärakenne korjaantuisi (Myrskylä ja Pyykkönen 2015, 1–2). Maahanmuuttajien ikärakenne on huomattavasti nuoriin ja työikäisiin painottuvampi kuin muu Suomen väestö. Monilla pienemmillä paikkakunnilla asukasluvun kasvu maahanmuuton myötä turvaisi palveluiden säilymisen alueella.

Suomen väestö on kasvanut 2000-luvulla noin 20 000–25 000 henkilöllä vuodessa. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten määrän arvioidaan kasvavan vuoteen 2020 mennessä noin 330 000 henkeen ja vuoteen 2030 mennessä noin 500 000 henkeen (Tilastokeskus 2015, Väestö).

RUOTSI TOIVOTTAU Tervetulleeksi ylivoimaisesti eniten pakolaisia ja turvapaikanhakijoita

Ruotsista tuli maahanmuuttomaa vuosikymmeniä ennen Suomea, 1930-luvulla, jolloin Ruotsiin muutti ensi kertaa enemmän ihmisiä kuin sieltä lähti pois. Maahan- ja maastamuuton suhde on pysynyt maahanmuuttovoittoisena Ruotsissa siitä asti. Viime vuosikymmenten maahanmuuttoa Ruotsiin, kuten myös Norjaan ja Tanskaan on luonnehtinut ensin siirtotyöläisyys, sitten muutto perhesyistä ja lopulta enenevässä määrin myös pakolaisuus ja opiskelu.

Vuonna 2015 Ruotsin väkiluku oli 9 851 017. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä oli Ruotsin tilastokeskuksen Statistiska Centralbyrån mukaan 17 % (Statistiska Centralbyrån 2016, väestötilastot). Vuonna 1960 vastaava prosenttiosuus

Ruotsin väestöstä oli 4 %. Osuus on siis reilussa viidessä vuosikymmenessä nelinkertaistunut.

Ruotsilla on pitkät perinteet humanitaarisen maahanmuuton puolestapuhujana ja merkittävänä eurooppalaisena pakolaisia vastaanottavana maana. Ruotsi ottaa vuosittain vastaan 1900 kiintiöpakolaista, joka on huomattavasti suurempi määrä kuin yhdelläkään muulla EU-maalla. Suomen vuosittainen pakolaiskiintiö on 750 ja Tanskan 500 henkilöä.

Uusimmassa hallitusohjelmassa syyskuulta 2015 Ruotsin pääministeri Stefan Löfven korosti, että Ruotsi puolustaa yksilön oikeutta hakea turvapaikkaa: *”Niiden, jotka pakenevat sotaa ja vainoa, pitää saada turva Ruotsista, kun taas niiden, jolla ei ole syytä jäädä, on palattava kotimaihinsa”* (Regeringen 2015, 5). Viime vuotinen turvapaikanhakijoiden määrän voimakas kasvu on silti Ruotsissakin saanut aikaan maahanmuuttopolitiikan kiristyksiä.

Ruotsissa myönnettiin uusia oleskelulupia 109 235 kappaletta vuonna 2015. Migrationsverketin mukaan oleskelulupien perusteet olivat: perhe 39,7 %, työ 15,5 %, pakolaisuus 33,4 %, opiskelu 7 %, EU-kansalaisen oleskeluoikeus 2,56 % ja tilapäiset 0,17 % (Migrationsverket 2016, oleskelulupatilastot). Viime vuoden tilastojen perusteella siis Ruotsi myönsi Pohjoismaista eniten pakolaisuuteen liittyviä oleskelulupia ja vähiten opiskeluun ja työhön liittyviä lupia.

Vuonna 2015 Ruotsin väestö kasvoi ennätysellisen paljon, 103 662 henkilöllä. Statistiska Centralbyrån mukaan Ruotsin väkiluku kasvaa nyt voimakkaasti jopa noin 150 000 henkilön vuosivauhtia. Kasvu johtuu pääasiassa maahanmuutosta, tällä hetkellä erityisesti Syyrian sisällissodasta.

Ennusteen mukaan vuoteen 2030 mennessä Ruotsin väestö on kasvanut 14 % eli väkiluku on silloin 11 385 000. Ulkomailla syntyneiden prosenttiosuus väestöstä on ennusteen mukaan 20 % vuonna 2020 ja vuonna 2030 jo 22 % (Statistiska Centralbyrån 2015).

TANSKA TIUKEMMAN LINJAN MAAHANMUUTTOMAANA

Tanska on Pohjoismaista pisimpään vetänyt tiukinta ja nationalistisinta linjaa maahanmuuttopolitiikassaan. Linjaan on vaikuttanut keskeistä valtaa jo pitkään käyttänyt oikeistopopulistinen ja kansalliskonservatiivinen Dansk Folkeparti, Tanskan kansanpuolue. Puolueen vaikutus on näkynyt mm. korkeissa kielitaitovaatimuksissa maahanmuuttajille ja erilaisten sosiaaliturvien ja oleskelulupaehtojen huomattavissa kiristyksissä sekä erilaisissa tanskalaista yhtenäiskulttuuria korostavissa hankkeissa.

Vuonna 2015 Tanskan väkiluku oli 5 659 715 henkilöä. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä oli 8,9 %. Lisäksi ulkomaalaistaustaisten henkilöiden eli niin sanottujen toisen polven maahanmuuttajien osuus väestöstä oli 2,8 % (Danmarks Statistik 2015, 12).

Myös Tanskaan suuntautuva maahanmuutto oli 1970-luvulta lähtien ensin voimakkaasti työperusteista. Tanskassa oli työvoimapulaa ja siirtotyöläisiä muutti maahan mm. Jugoslaviasta, Turkista, Marokosta ja Pakistanista. Myöhemmin osa heistä jäi Tanskaan perheineen. Sitten maahanmuuton perusteet Tanskaan ovat muuttuneet samoin kuin Ruotsiinkin.

Tanskan kotouttamispolitiikassa lähdetään muita pohjoismaita enemmän liikkeelle tarpeesta ehkäistä yhteiskunnallisia ongelmia. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 64). Vuosittain ilmestyvissä maahanmuuttajabarometreissa tilastoidaan paitsi maahanmuuttajista väestömääriä ja työllisyyttä sekä koulutustasoa, myös rikollisuutta sekä toimeentulotuen asiakkuusmääriä.

Uusia oleskelulupia myönnettiin Tanskassa 84 684 kappaletta vuonna 2015. Ulkomaalais-, Integraatio- ja Asumisministeriö laskee lupiin mukaan myös EU-kansalaisilta vaadittavan rekisteröinnin, vaikka se ei olekaan varsinainen oleskelulupa. Oleskelulupien perusteet olivat seuraavat: opiskelu 15 %, perheenyhdistäminen 14 %, työ 14 % ja pakolaisuus 13 %. Loput 44 % olivat erilaisia EU- tai EEA-kansalaisten rekisteröintilupia, joista vajaa puolet liittyy työntekoon, reilu neljännes opiskeluun ja loput perhesiteeseen (Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet 2015, 29).

Jos EU-rekisteröinnit jätetään laskuista, osuudet näyttävät tältä: opiskelu 27 %, perheenyhdistäminen 25 %, työ 25 % ja pakolaisuus 23 %. Luvut muistuttavat Suomen lukuja muilta osin paitsi pakolaisuuteen liittyvissä oleskeluluvissa: Suomessa prosenttiosuus oli 2015 vain 13 %.

Vuodesta 1980 maahanmuuttaneiden ja heidän jälkeläistensä määrä on kasvanut Tanskassa noin 500 000 henkilöllä. Prosenttiosuuksina tämä tarkoittaa, että maahanmuuttajien ja heidän lastensa osuus koko väestöstä vuonna 1980 oli 3 % ja 11,6 % vuonna 2015 (Danmarks Statistik 2016, väestö).

Danmarks Statistikin ennusteen mukaan maahanmuuttajien määrä kasvaa siten, että 25 vuoden päästä, vuonna 2040, ulkomailla syntyneitä asuu Tanskassa 706 315 ja ulkomaalaistaustaisia 317 476. Ulkomailla syntyneiden osuus väestöstä on siis 11,5 % ja ulkomaalaistaustaisten 5,1 %.

Kuten Suomessa ja Ruotsissa, myös Tanskassa seurataan huolestuneina maahanmuuttajien työllisyyskehitystä. Vuonna 2013 tanskalaista alkuperää olevien

miesten työllisyys oli 75 % ja naisten 72 %, kun taas Tanskassa asuvien ei-länsimaista alkuperää olevien maahanmuuttajamiesten keskimääräinen työllisyys oli 53 % ja naisten 43 %. (www.statistikbanken.dk, RAS200: Erhvervs- og beskæftigelsesfrekvenser). Suomessa maahanmuuttajien työttömyys on jopa kolminkertainen kantaväestöön verrattuna. Tanskassa pohditaan parhaillaan kotoutumistoinmenpiteiden uudistusta, joissa fokus olisi vahvemmin työllistymisessä.

NORJA HOUKUTTELEE TYÖPERÄISIÄ MAAHANMUUTTAJIA

Pohjoismaista Norja on ollut se maa, johon muualta on tultu töihin jo pitkään. Työvoimapula on ollut suurta ja palkat ja työehdot kilpailukykyisiä. Vuoden 2015 uusista oleskeluluvista 43 %:n perusteena olikin työ. Tällä hetkellä Norja valmistautuu jo vaiheeseen, jolloin öljytulot pienenevät ja työttömyysaste alenee. Tämän ennakoidaan aiheuttavan myös maahanmuuton vähenemistä Norjaan.

Norjan väkiluku oli vuoden 2016 alussa 5 213 985 henkilöä. Norjan tilastokeskuksen Statistisk Sentralbyrån mukaan maahanmuuttajien osuus väestöstä oli 13,4 %. Lisäksi Norjassa asui tuolloin 149 657 (2,9 % väestöstä) maahanmuuttajataustaista henkilöä eli Norjassa syntyneitä, joilla oli maahanmuuttajavanhemmat (www.ssb.no/befolkning).

Nettomuutto Norjaan on vuosittain noin 40 000 henkilöä, ja ennusteen mukaan vuodesta 2030 lähtien 50–60 000 henkilöä (Tønnessen et al. 2014, 1, 5). Puolalaiset, joita on muuttanut Norjaan töihin vuoden 2004 jälkeisen EU:n itälaajentumisen jälkeen runsaasti, muodostavat suurimpana ryhmänä yksin 14 % maahanmuuttajaväestöstä. Seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat liettualaiset ja ruotsalaiset. Ruotsalaisista suuri osa on norjalaisten puolisoita, ja merkittävä osa myös kausityöntekijöitä.

Norjan tilastokeskuksen mukaan vuoden 2014 oleskelulupien perusteet olivat seuraavat: työ 43 %, perhe 33 %, pakolaisuus 14 % ja opiskelu 10 %. Pohjoismaista muuttaneita ei ole näissä prosenttiluvuissa mukana, koska rekisteröitymistä tai oleskelulupia ei tarvita. Vuosina 1990–2014 Norjaan muutti 688 000 henkilöä muista kuin Pohjoismaista. Vuonna 2015 heistä 75 % asui yhä Norjassa. Pakolaisina tulleista 85 % asui yhä Norjassa, kun taas esim. opiskelemaan tulleista Norjaan jäi 41 %. Vuonna 2015 Norjassa asuvista maahanmuuttajista 28 %:lla oli pakolaistusta.

Norjan Tilastokeskuksen vuonna 2014 laatiman ennusteen mukaan vuonna 2060 maahanmuuttajien osuus Norjan väestöstä tulee olemaan ennustemallista riippuen 19–31 % ja ulkomaalaistaustaisten osuus 7–10 %. Malleista keskimäinen (keskikorkea maahanmuutto) antaa luvut 22 % ja 8 % (Tønnessen et al. 2014, 9).

TURVAPAIKANHAKIJAMÄÄRÄT RÄJÄHTIVÄT VUONNA 2015

Yhteensä Pohjoismaista haki vuonna 2015 turvapaikkaa 248 200 henkilöä. Vuonna 2016 määrät ovat erilaisten kansallisten ja kansainvälisten raja- ja muiden toimenpiteiden johdosta vähentyneet. Esimerkiksi Suomeen odotetaan noin 10–15 000 uutta turvapaikanhakijaa eli vain puolta tai yhtä kolmaosaa vuoden 2015 määrästä. Ruotsiin odotetaan 70 000–140 000 uutta hakijaa vuodelle 2016.

Suomeen saapui vuoden 2015, enimmäkseen loppukesästä ja syksyn aikana Maahanmuuttoviraston mukaan 32 476 turvapaikanhakijaa. Suurin osa hakijoista, 20 485, oli Irakista. Seuraavaksi eniten hakijoita oli Afganistanista, 5 214 henkilöä ja Somaliasta, 1981. Syyrialaisia oli 877 ja iranilaisia 619 henkilöä. Suomeen tulleet kiintiöpakolaiset taas tulivat vuonna 2015 lähinnä Syyriasta, Kongon demokraattisesta tasavallasta ja Afganistanista (Maahanmuuttovirasto 2016, Turvapaikka- ja pakolaistilastot).

Ruotsista turvapaikkaa haki samalla ajanjaksolla Migrationsverketin mukaan 163 000 henkilöä. Tanskan luku oli 21 225 henkilöä (Udlaendinge-, Integrations- og Boligministeriet 2016, 7) ja Norjan maahanmuuttoviraston Utlendingsdirektoratintilaston mukaan 31 145 henkilöä. Norjaan hakijoiden joukossa oli eniten syyrialaisia, 10 536 henkilöä. Toiseksi eniten oli afganistanilaisia, 6 987, kolmanneksi eniten irakilaisia, 2 991 henkilöä ja neljänneksi eniten eritrealaisia, 2 947 (www.udi.no/statistikk-og-analyse).

GLOBAALIN MUUTTOLIIKKEEN LUONNE ON ENNAKOIMATON JA VAIKUTUSKETJUT MONIMUTKAISET

Pohjoismaihin, kuten kaikkialle muuallekin tulevat maahanmuuttajat ovat aina olleet osa globaalia muuttoliikettä. Väestöjen muuttoliikkeisiin on ollut moninaisia syitä: konflikteja ja sotatilanteita, taloudellisia, poliittisia, vapaaseen liikkuvuuteen sekä ympäristöön ja ilmastonmuutokseen liittyviä syitä.

Erilaisten liikkuvuuksien muodot sekä niiden dynamiikka ja pitkäaikaiset vaikutukset ovat monimutkaisia. Niitä ei pystytä maahanmuuttotutkija Tuomas Martikaisen mukaan täysin ennakoimaan tai niiden määrään, laatuun tai seurauksiin merkittävästi vaikuttamaan, vaikka maahanmuuttokeskustelun eri osapuolet pyrkivät luomaan vaikutelman näistä vaikutusmahdollisuuksista (Martikainen 2010, 30–31).

Esimerkiksi Saksaan suuntautuva väliaikaiseksi ajateltu siirtotyöläisyys toisen maailmansodan jälkeen mm. Turkista ei toteutunutkaan suunnitellusti. Siirtotyöläiset oli vastaanotettu Saksaan väliaikaiseksi työvoimaksi, mutta ajan myö-

tä suuri määrä heistä ei enää palannutkaan. Sen sijaan he toivat Saksaan myös perheensä ja jäivät asumaan sinne vakituisesti (Ibid.). Siirtotyöläisyydestä siis seurasi myös perheperusteista, silloin ennakoimatonta maahanmuuttoa Saksaan.

Työperusteinen maahanmuutto on ohjatumpaa ja ennakoitavampaa maahanmuuttoa. Maailmalla on kova kilpailu siitä, mikä maa saa parhaiten houkutelua tarvitsemiaan tietyn alan kansainvälisiä ammattilaisia tai erityisasiantuntijoita, joista juuri sillä hetkellä on pulaa.

Samaan aikaan, kun toivotaan väestönlisäystä työperusteisen maahanmuuton muodossa, torjutaan ja rajoitetaan sotaa ja kriisejä pakoon lähteneiden pääsyä maahan tai koko maanosaan. Tästä johtuva ristiriita tekee toisista tulijoista tervetulleempia kuin toisista, vaikka molempien ryhmien edustajilla on esimerkiksi Suomen tarvitsemia osaamista ja kansainvälisiä yhteyksiä. Tällainen yhdenvertaisuuden puute vaikuttaa maabrändiin ja Suomi-kuvaan ulkomailla sekä suoraan uusien tulijoiden kotoutumiseen ja yhteiskunnan vakauteen.

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n tuoreimpien tilastojen mukaan maailmassa oli 19,5 miljoonaa pakolaista vuoden 2014 lopussa. Yli puolet maailman pakolaisista tuli vuonna 2014 kolmesta maasta: Syyriasta (3,8 miljoonaa henkilöä), Afganistanista (2,6 miljoonaa) ja Somaliasta (1,1 miljoonaa) (UNHCR 2015, 2).

Syyrian sisällissota on ollut käynnissä jo 5 vuotta. Siviilien elinolot käyvät koko ajan vaikeammiksi kiihtyvissä taisteluissa ja raunioituneessa infrastruktuurissa. Lähes kolmen miljoonan syyrialaisen arvioidaan oleskelevan naapurimaa Turkissa. Pakolaisleirien olosuhteet ovat vaikeat ja resurssit niukat. Asukkaiden tulevaisuudennäkymät ovat toivottomat, josta syystä suuret määrät ihmisiä ovat lähteneet leireiltä kohti Eurooppaa. Lisäksi ääri-islamilaisten järjestöjen toiminnan ja pitkittyneiden konfliktien vuoksi mm. Irakin, Afganistanin ja Somalian poliittinen tilanne käy koko ajan epävakammaksi. Yksinkertaisia ratkaisuja näihin tilanteisiin ei ole ja ulkovaltojen poliittinen halukkuus puuttua konfliktimaiden sisäisiin asioihin on pientä.

EU sopi Turkin kanssa maaliskuussa 2016, että Turkista Kreikkaan laitonta merireittiä tulevia aletaan palauttaa Turkkiin huhtikuusta alkaen. Jokaista palautettavaa syyrialaista kohti EU ottaa syyrialaispakolaisen Turkista. Sopimusta on arvosteltu laajasti esim. Amnesty Internationalin toimesta siihen sisältyvien vakavien ihmisoikeusongelmien vuoksi.

On siis yhtä aikaa käynnissä monia kehityskulkuja, joiden osittaisena yhteisvaikutuksena suuret ihmisjoukot ovat liikkeellä. Jokainen yksittäinen eri valtioiden toimenpide, kuten raja-aitojen rakentaminen tai ylimääräiset sisäraajatarkas-

tukset, vaikuttavat turvapaikanhakijoiden reitteihin tavoilla, joiden seurauksista osa näkyy nopeasti, osa vasta viiveellä. Yhteisistä toimenpiteistä on ollut vaikea päästä sopuun, kun jokainen valtio haluaa varmistaa omien kansallisten etujensa toteutumisen.

Tässä luvussa esitetyt eri Pohjoismaiden prosenttiosuudet ja luvut ovat peräisin maiden kansallisilta tilastokeskuksilta, ellei toisin mainita: Tilastokeskus (Suomi), Statistiska Centralbyrån (Ruotsi), Danmarks Statistik (Tanska) ja Statistisk Sentralbyrå (Norja).

Turvapaikanhakijoiden hätämajoitustiloja Koskelan sairaalassa Helsingissä.

MITEN KOTOUTUMINEN ONNISTUU?

TERMIT KOTOUTUMINEN JA KOTOUTTAMINEN ON OTETTU Suomessa käyttöön 1990-luvun lopulla ja niitä käytetään myös ensimmäisessä kotouttamiseen liittyvässä laissa 1999 (493/1999). Puhutaan myös maahanmuuttajien integraatiosta tai yksinkertaisesti asettumisesta uuteen kotimaahan ja uusiin olosuhteisiin, tapoihin, normeihin ja toimintamalleihin. Samalla myös vastaanottajamaa ja sen asukkaat sopeutuvat maahanmuuton myötä uudenlaiseen, monimuotoisempaan yhteiskuntaan.

Uuteen asuinmaahan kotoutunut henkilö on käynyt läpi monipolvisen prosessin, jonka aikana hän on löytänyt itselleen sopivan tasapainon kahden kulttuurin – vanhan ja uuden – välissä (Alitolppa-Niitamo et al. 2013, 64). Monesta tekijästä riippuu, miten hyvin tai millä tahdilla uusi tulija kotoutuu: lähtösyistä, kielitaidosta, muuttajan sosioekonomisesta tilanteesta uudessa asuimaassa eli perhe-, talous- ja terveydellisistä asioista sekä sosiaalisista verkostoista.

Kotoutumista voidaan luokitella olevan rakenteellista, kulttuurista, poliittista, sosiaalista ja samastumisena ilmenevää. Rakenteellinen kotoutuminen tarkoittaa pääsyä koulujärjestelmän, työmarkkinoiden ja muiden yhteiskunnan palveluiden ja rakenteiden piiriin (Kärkkäinen 2011, 262). Kotoutumista tarkastellessa on keskeistä ymmärtää, että maahanmuuttaja voi integroitua eri tahtiin eri integraation osa-alueilla ja että jonkun osa-alueen integraation puute voi hankaloittaa kotoutumista toisella osa-alueella.

Maahanmuuttaja voi olla vaikkapa sosiaalisesti integroitunut – esim. nuorisomuodin roolimallien hyväksyminen – mutta työttömyysaste pysyy korkealla. Maahanmuuttajien itsensä mielestä työllisyys on yksi tärkeimmistä tavoista osal-

listua yhteiskuntaan (Ibid., 264 ja 273). Työtön ei pääse rakenteellisen integraation kautta osaksi yhteiskuntaa, jolloin samastuminen uuteen yhteisöön muilla elämän osa-alueilla kärsii, ja yksilö voi kokea syrjäytyvänsä. Poliittisella kotoutumisella viitataan poliittiseen osallistumiseen, esimerkiksi äänestämisasiivisuuteen ja kulttuurisella kotoutumisella tutustumista ja asemoitumista uuden kotimaan kulttuuriin. Samastuminen liittyy uuden maan ja tapojen omaksi ottamiseen.

KOTOUTUMINEN ON KAKSISUUNTAINEN PROSESSI

Vuonna 2011 voimaan tulleessa uudistetussa kotouttamislaissa (1386/2011) kotouttaminen tarkoittaa *”kotoutumisen monialaista edistämistä ja tukemista viranomaisten ja muiden tahojen toimenpiteillä ja palveluilla”*. Suomessa kotouttavia viranomaisia ovat pääasiassa kunta ja TE-toimisto. Viranomaiset tekevät tiivistä kotouttamisyhteistyötä oppilaitosten ja erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden kuten järjestöjen ja yhdistysten kanssa.

Kotoutuminen on nykyisen lain mukaan *”maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteinen kehitys, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen”*. Laissa korostetaan uuden tulijan omaa vastuuta ja aktiivista osuutta kotoutumisprosessissa sekä työllistymistä. Siinä myös mainitaan maahanmuuttajan oman kielen ja kulttuurin ylläpitäminen kotoutumista edesauttavana asiana.

Pohjoismaista Tanskan, Norjan ja Ruotsin kotouttamiseen liittyvissä laeissa ei ole yhdessäkään mainintaa kotoutumisen kaksisuuntaisuudesta tai maahan muuttaneen oman kielen ja kulttuurin ylläpitämisen tukemisesta. Kaksisuuntainen kotoutuminen on siis maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteinen kehityskulku, jossa maahanmuuttaja ja kantäväestö molemmat oppivat elämään monimuotoisessa yhteiskunnassa eikä yhtä yhtenäiskulttuuria enää ole.

Suomi onkin maahanmuuttotutkija Pasi Saukkosen mukaan perusteiltaan, laeiltaan ja poliittisilta ohjelmiltaan multikulturalistinen maa eli täällä tunnustetaan maan monikulttuurisuus - väestö, uskonnot, erilaiset tavat - ja tuetaan maahan muuttanutta myös oman kulttuurin säilyttämisessä. Oman kulttuurin säilyttämisen ja vaalimisen nähdään edesauttavan kotoutumista (Saukkonen 2013, 124–129).

Suuri osa multikulturalistisuudesta Suomessa on kuitenkin näennäistä ja juhlapuhetasolla: käytännön toimenpiteet ja niihin liittyvä rahoitus ovat riittämättömiä. Lisäksi oman kielen ja kulttuurin säilyttämiseen suhtaudutaan pikem-

minkin välineenä, joka edistää kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan kuin itsearvoisena asiana. Kun sopeutuminen on tapahtunut, oman kielen ja kulttuurin säilyttämisellä ei ole enää niin väliä (Ibid., 139).

Kotoutumisen kaksisuuntaisuus – se, että samanaikaisesti uudet tulijat asettuvat uuteen asuinmaahan ja uusi asuinmaa yhteiskuntana sopeutuu heihin, vaikuttaa ensi silmäyksellä itsestäänselvältä asialta. Kotoutuminen uusiin olosuhteisiin ei koske ainoastaan maahanmuuttajia vaan myös kantaväestön edustajia, joiden on totuttava globaalin muuttoliikkeen ja kasvaneen maahanmuuton myötä elämään etnisesti ja kulttuurisesti aikaisempaa monimuotoisessa yhteiskunnassa.

Kuitenkin, kuten Saukkonen kirjoittaa: *”Ylipäätään kotoutumisvelvollisuus koskee lopulta vain maahanmuuttajia ja vähemmistöjen jäseniä, ei kantaväestön edustajia. Vaikka viimeksi mainitut kieltäytyisivät kuinka jääräpäisesti tahansa kohtelemasta naapurustonsa tummaihoisia, venäläisiä tai muslimeja saman yhteiskunnan yhdenvertaisina jäseninä, heidän ei koeta epäonnistuneen muuttuneeseen suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisessa”* (Ibid., 139). Kaksisuuntaisuus ei siis toteudu ja siihen liittyy tietynlainen kaksoisstandardi ja ristiriita.

Vaikka integraatioprosessi koskee yhteiskunnan kaikkia jäseniä, käytännössä kotoutuminen katsotaan siis lähinnä uuden tulijan tehtäväksi, ja ”maassa maan tavalla tai maasta pois”-keskusteluja käydään esim. erilaisista kulttuurisista tavoista tai näkyvistä erilaisuuden merkeistä.

ONNISTUNEELLA KOTOUTUMISELLA ON MONTA MITTARIA

Ensisijaisesti kotoutumisen onnistumista mitataan näillä mittareilla: työllisyys, suomen/ruotsin kielen taito, riippumattomuus sosiaaliturvasta, ja yhteisöön kuuluminen eli kantaväestöön ulottuvat sosiaaliset verkostot ja aktiivinen kansalaisuus. Muita tärkeitä kotoutumista edistäviä asioita ovat maahanmuuttajan hyvä terveys ja perhesuhteiden mahdollistuminen.

Työllistyminen

Koska Suomessa merkittävä osa kotouttamistoimenpiteistä on työ- ja elinkeinotoimiston vastuulla, on helppo ymmärtää, että työllisyys nousee niin keskeisesti esiin kotoutumisen onnistumista arvioidessa. Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan kotouttamistoimenpiteiden tarkoituksena onkin, että *”maahan muuttanut löytää paikkansa sekä työmarkkinoilla että paikallisyhteisöissä”*. Ministeriön tuottamassa tuoreimmassa Maahanmuuttajabarometrissä maahanmuuttajat itse ar-

vioivat tärkeimmiksi asioiksi kotoutumisen kannalta työn, kielitaidon, turvallisuuden ja terveyspalvelut (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 20).

Suomessa asuvien maahanmuuttajien työttömyys on jopa kolminkertainen kantaväestöön nähden, vuoden 2015 lopulla koko maassa keskimäärin 29 % (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016). Tähän toki vaikuttavat merkittävästi lähtömaa, koulutustaso sekä kielitaito ja maassaoloaika. Mitä pidempään maahan muuttaneet ovat asuneet Suomessa, sitä lähemmäs heidän tulotasonsa ja työllisyysprosenttinsa kipuavat kantaväestön vastaavia lukuja, vaikkeivät niitä saavutakaan. Tähän voi olla monia syitä, esimerkiksi heikommat kontaktiverkostot, maan yleinen suhdannetilanne, syrjintä tai puutteet maahanmuuttajien osaamisen tunnistamisessa (VATT Analyysi 2014, 19, 22).

Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan maahanmuuttajien paremmalla työllistymisellä on merkittäviä kerrannaisvaikutuksia: *”työelämän monimuotoistuminen laajentaa Suomen innovaatio-, luovuus- ja osaamis pohjaa, tukee kansainvälisten investointien ja osaajien saamista Suomeen sekä yritysten ja oppilaitosten kansainvälistymistä ja vientiä ja siten uusien työpaikkojen syntymistä”* (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 2).

Vaikutusten sijaan tässä voitaisiinkin puhua maahanmuuton mukanaan tuomista hyödyistä. Niistä yhden voidaan katsoa yllä mainittujen lisäksi olevan taloudellisen huoltosuhteen paikkaaminen. Tämä tarkoittaa, että maahanmuuton kautta huoltosuhteen heikkeneminen hidastuu, kun maahan muuttaa lisää työkäistä väestöä.

Kielitaito

Onnistuneen kotoutumisen toisena päämittarina pidetään riittävää kielitaitoa. Kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on, että opiskelija saavuttaa toimivan peruskielitaidon (Eurooppalaisen viitekehyksen mukaan B1.1). Toimiva peruskielitaito tarkoittaa, että opiskelija saavuttaa sellaiset suomen tai ruotsin kielen valmiudet, joita hän tarvitsee Suomessa sekä arkielämässä että työssä ja koulutuksessa.

Suomessa maahanmuuttajien kielikoulutuksessa kieli nähdään vuorovaiikutuksen välineenä, ei niinkään sääntöjen hallitsemana rakennejärjestelmänä. Kielitaidon määrittelyssä painottuu siis se, mihin vuorovaikutustarpeisiin kieltä osataan käyttää (Latomaa et al. 2013, 168).

Suomen kielen oppimisessa on erittäin keskeistä pitää mielessä, että suomi ei ole indoeurooppalainen kieli, kuten suurin osa muista eurooppalaisista kielistä. Indoeurooppalaisia kieliä puhuu äidinkielenään noin puolet ihmiskunnasta, Euroo-

pasta Aasiaan, Lähi-Itään ja Intiaan sekä Pohjois- ja Etelä-Amerikasta Australiaan. Eri kielikunnasta tulevan on opeteltava kokonaan uudenlainen tapa hahmottaa kielen sanastoja ja rakenteita, kun siirrytään prepositioilla operoivista kielistä sijapäätteisiin ja monimutkaisiin sanataivutuksiin. Suomen kielen oppiminen toisena kielenä on tästä syystä hitampaa kuin toisen indoeurooppalaisen kielen oppiminen.

Osalle maahanmuuttajista ruotsinkielisen kotoutumispolun valitseminen olisi nopeampi polku: oma äidinkieli tai joku jo hallussa oleva kieli saattaa olla lähempänä ruotsia kuin suomea, tai sitten tulijalla on muita siteitä ruotsin kieleen tai Ruotsiin, kuten työn tai puolison kautta.

Käytännössä maahanmuuttaja useimmiten tarvitsee molempia kieliä suomalaisessa työelämässä ja yhteiskunnassa. Suomessa on kuitenkin olemassa sekä paikkakuntia että ammattialoja, joilla voi pärjätä pelkällä ruotsin kielellä, kuten päivähoito, kouluopetus tai vanhustyö. Ruotsin kielen osaaminen laajentaa maahanmuuttajan työmarkkinoita myös muihin Pohjoismaihin, jos Suomesta ei löydy sopivaa työtä. Monilla maahanmuuttajilla on myös tiiviitä perhe- ja muita verkostoja koko Pohjoismaiden alueilla (Helander 2015, 10–12).

Kielitaito karttuu nopeasti työssä ja nimenomaan aidoissa vuorovaikutustilanteissa. Siksi onkin monesti vaikea määrittää yksiselitteisesti, mikä tarkalleen ottaen on riittävä kielitaito tiettyyn työtehtävään.

Jotkut työnantajat ovat olleet mukana kehittämässä suomen kielen työpaikalla tapahtuvaa oppimista, esimerkiksi ulkomailta rekrytoitujen sairaanhoitajien kouluttamisessa. Tähän voisi myös osoittaa työnantajille rahallista korvausta. Toisaalta, kielitaitovaatimus saattaa muodostua tekosyksi olla palkkaamatta maahanmuuttajaa, jolloin vaatimuksesta voi muodostua rakenteellisen syrjinnän väline (Stenman 2015, 4).

Yhteisöön kuuluminen: sosiaaliset verkostot ja aktiivinen kansalaisuus

Maahanmuuttajien kantaväestöön ulottuvia sosiaalisia verkostoja, jotka ovat myös yksi kotoutumisen mittari, on esitelty esim. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa *Maahanmuuttajien hyvinvointi*, jossa on tarkasteltu laajasti venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisten terveyttä ja hyvinvointia Suomessa. Tutkimuksessa tarkasteltiin hyvinvoinnin osalta mm. sosiaalista pääomaa, jolla tarkoitetaan ihmisten välisiä sosiaalisia verkostoja, joille ovat ominaisia osallistuminen, luottamus ja vastavuoroisuus sekä yhteiset normit ja arvot.

Tuloksena saatiin, että tutkituista ryhmistä somalialaistaustaiset toimivat aktiivisimmin järjestö- ja yhdistystoimintaan ja heillä oli eniten kantasuomalaisia

ystäviä. Kurditaustaiset osallistuivat yhdistystoimintaan somalialaisia ja venäläisiä vähemmän. Kurditaustaiset myös kokivat itsensä useammin yksinäisiksi kuin somalitaustaiset tai koko väestö. Sosiaalisen osallistumisen myötä syntyvät verkostot edistävät usein työllistymistä. Työllistävä vaikutus on kuitenkin pienempi, jos osallistuminen tapahtuu pääasiassa vain maahanmuuttajyhdistyksissä, joihin sisältyivät tässä tutkimuksessa uskonnolliset yhteisöt. (Castaneda et al. 2012, 219–227)

Vuonna 2013 julkaistu joka neljäs vuosi toteutettava Maahanmuuttajabarometri antaa sosiaalisista verkostoista erisuuntaiset vastaukset kuin THL:n tutkimus. Barometrin mukaan 85 %:lla haastatelluista maahanmuuttajista oli suomalaisia tuttavii. Vastajaat olivat tavanneet suomalaiset tuttavansa pääasiassa töissä, naapurustossa tai vapaa-ajan aktiviteettien kautta. 73 % vastaajista halusi lisää suomalaisia tuttavii (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 71).

Suomalaisia ystäviä, joiden kanssa ollaan säännöllisesti yhteydessä, oli kolmanneksella kaikista barometrin vastaajista 1–2. Lähes kolmannes vastaajista totesi, ettei heillä ole yhtään suomalaista ystävää. Eniten suomalaisia ystäviä oli virolaisilla, joista 80 %:lla oli vähintään 1–2 ystävää. Somalialaisista 70 % kertoi, ettei heillä ole yhtään suomalaista ystävää. Barometrin tulosten mukaan 33 % vastaajista koki suomalaisiin tutustumisen melko tai erittäin vaikeaksi. Virolaisille tutustuminen oli helpointa ja somalialaisille vaikeinta. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 81–82). Tulosten erot voivat johtua erilaisista tuttavuuden tai ystävyuden määritelmistä, kysymyksenasetteluista ja vastaajajoukkojen erilaisista koostumuksista.

Yhtenä tärkeänä kotoutumisen mittapuuna toimii myös aktiivinen kansalaisuus, jota on esimerkiksi toimiminen yhdistyksessä tai järjestössä. Aktiivinen kansalaisuus on vaikuttamista ja toimimista yhteiseksi hyväksi sekä vastuun ottamista yhteisistä asioista ja osallistumista niiden hoitamiseen. Se voi olla naapuruston tai yhdistyksen tai muun viiteryhmän toimintaa tai vaikka politiikkaa. Olemalla mukana jonkin yhteisön toiminnassa ihminen kokee osallisuuden tunnetta (www.kansalaisyhteiskunta.fi). Osallisuus tuottaa puolestaan sitoutumista ja juurtumista, eli myös kotoutumista.

Sitoutumisen vastakohtana voidaan nähdä osattomuuden ja irrallisuuden sekä syrjäytymisen tunne. Syrjäytyminen on useimmiten monen tekijän summa, johon ovat vaikuttaneet mm. pitkäaikaistyöttömyys, puutteellinen kielitaito, pienet sosiaaliset verkostot, huoli toimeentulosta tai muussa maassa asuvista perheenjäsenistä sekä epävarmuus tulevaisuudesta.

Myös hyvä terveys ja perhe-elämän mahdollistuminen edesauttavat kotoutumista

Hyvä terveys, sen hoito ja riittävät terveyspalvelut tukevat osaltaan maahanmuuttajan kotoutumista. Jos maahanmuuttaja kokee terveydentilansa huonoksi ja siihen liittyvät huolet suuriksi, koulutukseen keskittyminen ja osallistuminen on vaikeaa ja tulee paljon poissaoloja. Myös työelämässä selviytyminen hankaloituu.

Turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja vain kiireellistä ja välttämätöntä hoitoa vaativien terveysasioiden hoitoon. Kun pakolaisstatus on saatu, julkisen terveydenhuollon kaikki palvelut ovat maahanmuuttajan käytettävissä. Palveluista olisi tärkeä saada alussa riittävää neuvontaa ja informaatiota, että palveluita osaa käyttää ja että saa avun terveysongelmiinsa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Varhainen terveysongelmien toteaminen ja tarvittavan hoidon järjestäminen edistää kotoutumista ja on lisäksi kustannustehokasta.

Eläminen erossa perheestä on suurimpia onnistuneen kotoutumisen esteitä. Lisäksi epätietoisuus perheen turvallisuudesta vaikeuttaa sekin kieliopintoihin tai työnhakuun keskittymistä ja pitkä erossa olo perheestä vaikuttaa sen jäsenten mielenterveyteen. Kaikissa Pohjoismaissa kiristetään nyt perheenyhdistämistä entisestään, vaikka sen yleisesti katsotaan olevan kotoutumista edistävä tekijä. Mm. Vihreät, Amnesty International ja Pakolaisapu ovat ajaneet perheenyhdistämisen käytäntöjen helpottamista Suomessa ihmisoikeusperustein.

MIKSI MAAHAN MUUTTANEET TARVITSEVAT KOULUTUSTA?

SUOMI ON KOULUTUSYHTEISKUNTA, jossa työllisyysnäkömät ilman peruskoulun jälkeistä ammatillista tai muuta koulutusta omaaville ovat rajatut. Lisäksi monet työtehtävät edellyttävät erilaisten lupien haltijuutta tai korttikoulutusten suorittamista: hygieniapassi, työturvallisuuskortti jne. Turvapaikanhakijoiden aktivoiminen lumenluontiinkin oli talvella 2016 tyssätä puuttuvaan tieturvallisuuskorttikoulutukseen.

Toisaalta vuosien koulutuskaan ei aina takaa työtä: korkeakoulutettujen työttömien määrä on yli kaksinkertaistunut vuoden 2008 jälkeen vallinneen heikon talossuhdanteen aikana. Puhutaan koulutusinflaatiosta: yhteys koulutuksen ja sosiaalisen aseman välillä on muuttunut eikä pitkäkään koulutus takaa hyvää työpaikkaa ja korkeaa sosiaalista asemaa (Koskinen-Sinisalo 2015, 209). Vuoden 2015 lopussa työttömiä oli koko maassa 12,5 %. Korkeakoulutettuja työttömiä oli samaan aikaan noin 7 %, joten korkeakoulutettujen työttömyysriski on viime vuosien kasvusta huolimatta muun koulutuksen omaavia pienempi (www.akava.fi/tyoelama/akavalaiset_tyoelamassa).

Suomeen muutettuaan merkittävä osa aikuisista maahanmuuttajista tarvitsee kotoutukseen ja ennen kaikkea työllistyäkseen jonkinlaista osaamisen kehittämistä, joko kielitaitoon, ammatillisiin valmiuksiin tai työmarkkinatietoihin ja – taitoihin liittyvää. Kyse voi olla suomen kielen kurssista, oman lähtömaassa suoritetun tutkinnon täydennyskoulutuksesta tai kokonaan uuden ammattikoulutuksen aloittamisesta.

Mahdollisimman nopean työllistymisen tavoite on keskiössä varsinkin nyt, kun Suomessa valmistaudutaan taloudellisesti niukalla kaudella kotouttamaan

suurta määrää pakolaisstatuksen saavia turvapaikanhakijoita. Samaan aikaan maassa on myös paljon jo pidempään asuneita maahanmuuttajia, jotka eivät ole eri syistä vielä löytäneet paikkaansa suomalaisilta työmarkkinoilta.

MAAHANMUUTTAJIEN KOULUTUSTAUSTAT OVAT HETEROGEEENISIÄ

Monelle maahan muuttaneelle polku työelämään voi olla pitkä, johtuen osittain kielitaidon hitaasta kehitymisestä ja osittain kontaktivertostojen puutteesta. Suomeen muuttaa myös vuosittain lähtömaassa hyvin vähän tai ei ollenkaan kouluja käyneitä aikuisia, joista osa ohjataan ensin luku- ja kirjoitustaidon opetukseen ja aikuisten perusopetukseen.

Toisaalta on myös korkeakoulutettuja asiantuntijoita, joilla on Suomeen saapessa työpaikka valmiina odottamassa. Heilläkin voi silti olla suomen kielen koulutustarpeita. Vaikka työpaikan virallinen kieli olisikin englanti, iso osa sosiaalisesta kanssakäymisestä töissä voi tapahtua suomeksi. Lisäksi työperusteisella muuttajalla voi olla mukanaan perheensä, jonka hyvä asettuminen uuteen maahan saattaa ratkaista sen, jääkö tämä vaivalla houkuteltu huippuasiantuntija Suomeen hyödyttämään maan taloutta ja innovaatiokykyä pidemmäksi aikaa, kuten tavoitteena on.

Luku- ja kirjoitustaidon opetus järjestetään tällä hetkellä työvoimakoulutuksena kotoutumiskoulutuksen lailla. Vuoden 2018 luku- ja kirjoitustaidon koulutus siirtyy osaksi aikuisten perusopetusta opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen, kun sitä on tähän mennessä hallinnoinut työ- ja elinkeinoministeriö.

Aikuisten perusopetusta järjestävät ammatilliset oppilaitokset, kansanopistot, aikuislukiot ja muut oppilaitokset. Niissä on mahdollista suorittaa peruskoulun oppimääriä *Aikuisten perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden* (Opetushallitus 2015, 18) mukaisesti. Opintojen tavoitteena on saada valmiuksia, jotka edistävät jatkokouluttautumista ja työllistymistä.

TURVAPAIKANHAKIJOIDEN OSAAMISESSA ON PALJON TÄYDENNETTÄVÄÄ

Maaliskuussa 2016 julkaistu opetus- ja kulttuuriministeriön Testipisteeltä tilaama *Vastaanottokeskuksissa toteutettu alkuvaiheen osaamisen tunnistaminen* -raportti piirtää kuvaa viime syksyn uusien tulijoiden koulutustaustasta, työkokemuksesta ja opiskelunvalmiuksista. Kartoitukseen haastateltiin noin tuhat turvapaikanhakijaa yhteensä 32 lähtömaasta.

Tuloksina saatiin, että 69 %:lla eli enemmistöllä haastatelluista oli peruskouluopintoja 7–9 vuotta. Lukio-opintoja oli noin puolella ja ammatillisia opintoja

14 %:lla. Ammatillisten opintojen vähäisyys selittynee sillä, että lähtömaissa kä-sillä tehtävät työt opitaan tekemällä eikä ammatillinen koulutus ole niin yleinen. Korkeakouluopintoja oli suorittanut 27 % vastaajista. 7 prosentilla ei ollut koulu-tustaustaa lainkaan (Sandberg ja Stordell 2016, 3).

Raporttiin haastatelluilla oli monipuolista työkokemusta, eniten rakennus- ja kuljetusaloilta. Muita yleisiä aloja olivat kaupallinen ala, ravintola-, hotelli- ja ruuanvalmistusala sekä kulttuuri-, viestintä, taide ja käsityöalat. Suurin osa osaa lukea ja kirjoittaa äidinkielellään tai koulukielellä. Suurin osa, 73 %, kuitenkin tarvitsee harjoitusta latinalaisella kirjaimistolla lukemisessa tai kirjoittamisessa. Enemmistölle heistä riittää Testipisteen mukaan lyhyt luku- ja kirjoitustaitoa tu-keva koulutus (Ibid.).

Suomessa vakituisesti asuva ulkomaalainen voi osallistua mihin tahansa suo-malaisen aikuiskoulutusjärjestelmän tarjoamaan koulutukseen samoin ehdoin kuin kantasuomalainenkin, oli sitten kyseessä ammatillinen koulutus, korkea-koulutus, täydennyskoulutus tai joku muu. Pääsyaatimukset ovat muuten samat kaikille, mutta moniin koulutuksiin sisältyvät korkeat kielitaitovaatimukset voi-vat vaikeuttaa maahan muuttaneiden koulutuksiin hakeutumista.

Maahan muuttaneille onkin tarjolla monenlaista kielikoulutusta ja ennen kaikkea työvoimakoulutuksena järjestettävää tai omaehtoista kotoutumiskoulu-tusta, jonka tavoitteena on edistää ja tukea opiskelijan mahdollisuuksia osallistua suomalaiseen yhteiskuntaan sen aktiivisena jäsenenä. Lisäksi tavoitteena on saa-vuttaa suomen tai ruotsin kielen toimiva peruskielitaito.

KOTOUTUMISKOULUTUS ON KESKEISIN OSA MAAHANMUUTTAJAIN KOULUTUSPAKETTIA

Keskeinen maahanmuuttajan kotoutumista ja myös työllistymistä edistävä toi-menpide on juuri kotoutumiskoulutus. Se on työvoimakoulutuksena toteutettua aikuiskoulutusta, jota tarjoavat aikuiskoulutusorganisaatiot, kuten ammatilliset aikuiskoulutuskeskukset ja vapaan sivistystyön oppilaitokset.

Kotoutumiskoulutus sisältää suomen tai ruotsin kielen opintojen lisäksi työ-elämä- ja yhteiskuntataitojen opetusta, työharjoittelujaksoja sekä tarvittaessa luku- ja kirjoitustaidon opetusta. Kotoutumiskoulutuksen pituus on nykyään enintään 60 opintoviikkoa ja kesto opintopolusta riippuen noin vuoden. Sekä ko-konaisekseen että päivittäiseen työaikaan, joka on tähän mennessä ollut 7 tuntia päivässä, on tulossa muutoksia vielä vuonna 2016, kun kotoutumiskoulutusta uu-distetaan.

Suomessa uudet tulijat ohjataan elämäntilanteen mukaisesti joko kunnan tai TE-toimiston palvelujen piiriin. Jos työn etsiminen on heti suunnitelmassa, saatavilla ovat TE-toimiston palvelut. TE-toimisto laatii maahanmuuttajasta alkukartoituksen, jossa selvitetään hänen aikaisempi työ- ja opiskelukokemuksensa, kielitaitonsa ja muut työllistymiseen vaikuttavat asiat, kuten terveydentila ja perhetilanne. Jos maahanmuuttaja ei ole TE-toimiston asiakas, alkukartoituksen tekee kunta. Monesti työvoiman ulkopuolisille sitä ei tehdä lainkaan. Työvoiman ulkopuolisia ryhmiä ovat esimerkiksi kotona lapsiaan hoitavat vanhemmat, sairaat tai iäkkäät maahanmuuttajat.

Alkukartoituksen pohjalta TE-toimistossa laaditaan kotoutumissuunnitelma, johon kirjataan ne palvelut ja toimenpiteet, joihin maahanmuuttaja ohjataan ja jotka edesauttavat hänen työllistymistään. Kotoutumissuunnitelman vaikutukset maahanmuuttajan työllistymiseen ja tuloihin ovat tutkimusten mukaan suurelta osin suotuisat (VATT Analyysi 2014, 43–45).

Maahan muuttanut on oikeutettu kotouttamispalveluihin kolmen vuoden kotoutumisajan puitteissa. Tietyissä tilanteissa aikaa voidaan pidentää enimmillään viiteen vuoteen. Jotta työnhakija ohjautuisi hänelle soveltuvalle kotoutumiskoulutuksen opintopolulle (hidas polku, peruspolku tai nopea polku), hänelle tehdään lähtötason kielitaito- ja opiskeluvalmiuksien arviointi. Hidas polku on tarkoitettu opiskelijoille, joilla on puutteita opiskeluvalmiuksissa, esimerkiksi latinalaisten aakkosten käyttöön liittyen. Peruspolku on opiskelijoille, joilla on jonkin verran kokemusta kielinopiskelusta ja nopea polku on kielinopiskeluun tottuneille, hyvät opiskeluvalmiudet omaaville opiskelijoille (Opetushallitus 2012, 14).

Kaikille halukkaille TE-toimiston asiakkaille ei ole tarjolla työvoimakotoutumiskoulutusta nopealla aloituksella. Kotoutumiskoulutuksen resurssija on lisätty huomattavasti viime vuosina, koska jonot koulutuksiin ovat olleet paikoin pitkät. Jonot ovat johtuneet joko alueen suuresta

”Kotoutumiskoulutuksessa opiskelijan siis tulee saavuttaa sellaiset suomen tai ruotsin kielen valmiudet, joita hän tarvitsee toimiakseen arkielämässä, suomalaisessa yhteiskunnassa, työelämässä ja jatkokoulutuksessa. Kotoutumiskoulutuksena maahanmuuttajalle annetaan kotoutumislain mukaan myös muuta opetusta, joka edistää työelämään ja jatkokoulutukseen pääsyä sekä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja elämänhallintaan liittyviä valmiuksia. Kotoutumiskoulutukseen voi sisältyä myös aikaisemmin hankitun osaamisen tunnistamista ja tutkimuksen tunnistamista sekä ammatillista suunnittelua ja uraohjausta. Koulutus auttaa siten opiskelijaa jäsentämään omaa koulutuspolkuaan ja elämänsuunnitelmiaan. Koulutus tukee opiskelijan oman kulttuurin ylläpitämistä ja sen yhteensovittamista ympäröivään kulttuuriin”

(Opetushallitus, *Aikuisten kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteet 2012*)

tai pienestä maahanmuuttajamäärästä: toisaalla koulutukseen pyrkijöitä on niin paljon, ettei TE-toimistolla ole kaikille halukkaille paikkoja. Toisaalla taas joudutaan odottamaan pitkään, että saadaan ryhmä täyteen.

Työ- ja elinkeinoministeriön entisen maahanmuuttojohtaja Kristina Stenmanin mukaan lisätyt resurssit ovat alkaneet näkyä lyhentyneinä jonoina vasta vuonna 2015. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016). Kyseisenä vuonna työvoimakoulutuksena toteutettuun kotoutumiskoulutukseen oli varattu 52 miljoonaa euroa (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 10). Vuodelle 2016 on saatu lisärahoitusta vastaamaan kasvaneeseen koulutustarpeeseen.

Vuonna 2015 tyypillinen odotusaika koulutukseen oli 70 päivää, kun se vuonna 2014 oli vielä neljä ja puoli kuukautta. Pisimmät odotusajat olivat viime vuonna Uudenmaan ja Pohjanmaan TE-toimiston alueella (122 ja vastaavasti 121 päivää). Vuoden lopussa kotoutumiskoulutukseen pääsyä odotti yhteensä 2 420 henkilöä, joista yli puolet Uudenmaan TE-toimiston alueella (Työ- ja elinkeinoministeriö 2016).

VAIHTOEHTONA TOIMII OMAEHTOINEN KOTOUTUMISKOULUTUS

TE-toimiston kotoutumiskoulutuksen rinnalla on tarjolla kaikille avoimia omaehtoisia koulutuksia, joita järjestävät monet aikuisoppilaitokset, tärkeimpinä vapaan sivistystyön koulutuksenjärjestäjät ja ammatilliset oppilaitokset sekä osa kunnista. Omaehtoisiin koulutuksiin voi osallistua TE-toimistossa tehdyn kotoutumissuunnitelman mukaisesti, jos työvoimakotoutumiskoulutusta ei ole tarjolla. Toisin kuin työvoimakoulutuksessa, omaehtoisen osallistumismaksu täytyy maksaa itse. Niihin voivat osallistua oman mielenkiinnon mukaan myös työvoiman ulkopuolella olevat tai työssäkäyvät.

Myös kuntarahoituksella voidaan järjestää osallistujalle ilmaista kotoutumiskoulutuksen tyypistä kurssitoimintaa. Tätä on kuitenkin tarjolla vain ajoittain ja pienessä mittakaavassa. Kurssit ovat keskenään eri laajuisia ja usein riippuvaisia erilaisista hankerahoituksista.

Omaehtoisena koulutuksena voidaan järjestää esimerkiksi suomen kielen opetusta, kulttuurin tuntemusta lisääviä kursseja, erilaisia kulttuurien kohtaamiseen tähtäviä kursseja, maahanmuuttajille suunnattuja taide-, liikunta- ja ruuanlaittokursseja sekä neuvontapalveluja (Vesalainen 2014, 1). Omaehtoisissa koulutuksissa sovelletaan usein aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen perusteita, mutta ne ovat toteutustavoiltaan, sisällöltään ja kestoiltaan vaihtelevia.

Opetushallituksen selvityksen mukaan vapaan sivistystyön oppilaitoksissa opiskeli vuonna 2014 merkittävä määrä maahanmuuttajaopiskelijoita, yhteensä noin 52 000 henkilöä. Heistä osallistui vapaan sivistystyön maahanmuuttajakoulutukseen kansalais- ja työväenopistoissa 20 000, kansanopistoissa noin 2 400, kesäyliopistoissa noin 3 000, opintokeskuksissa noin 4 100 ja liikunnan koulutuskeskuksissa noin 50 (Saloheimo 2016, 6–7).

Lisäksi oppilaitokset järjestivät mm. työvoimakoulutusta, aikuisten perusopetusta, lukiokoulutukseen valmistavaa koulutusta, lukiokoulutusta sekä maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta ja ammatillista perus- ja lisäkoulutusta. Näihin osallistui vuonna 2014 yhteensä noin 5 200 henkilöä (Ibid.) Vuonna 2013 työvoimakoulutuksena toteutettuun kotoutumiskoulutukseen osallistui noin 13 000 opiskelijaa ja omaehtoisena toteutettuun kielikoulutukseen 7 700 henkilöä (Stenman 2015, 2).

Omaehtoiseksi opiskeluksi voidaan lukea myös aikuisten perusopetukseen, ammatilliseen koulutukseen tai korkeakouluopintoihin osallistuminen. Koulutusta rahoitetaan valtionosuudella, kunnan rahoituksella tai erilaisin hankerahoituksin sekä keräämällä kurssimaksuja osallistujilta. Työvoimakoulutuksena järjestettävään kotoutumiskoulutukseen on viime vuosina osallistunut noin 13 000–14 000 opiskelijaa vuodessa. Omaehtoisena suoritettuun kotoutumiskoulutukseen on osallistunut noin 6 000 opiskelijaa (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 6).

MAAHANMUUTTAJIEN KOULUTUKSEN HAASTEET PÄHKINÄNKUORESSA

Opetus- ja kulttuuriministeriön *Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi –kipupisteet ja toimenpide-esitykset* -kartoituksessa maaliskuulta 2016 selvitettiin akuuttiin turvapaikanhakijatilanteeseen ja maahanmuuttajien koulutukseen liittyvien lisätoimien tarve sekä arvioitiin tilanteen vaikutukset ja sen edellyttämät muutostarpeet ja kehittämistoimet hallinnonalan eri sektoreilla.

Kartoituksessa arvioidaan, että lisääntyvä maahanmuutto lisää muun muassa tarvetta maahanmuuttajien valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin lukioissa, ammatillisessa koulutuksessa ja ammattikorkeakouluissa. Samoin lisääntyy tarve tutkintojen tunnustamiseen ja osaamisen tunnistamiseen sekä erilaisiin täydentäviin opintoihin. Nyt onkin oikea aika kehittää näitä prosesseja joustavamiksi ja toimivammiksi.

Maahanmuuttajien koulutuksen monet haasteet on tiivistetty hyvin tässä jo paljon siteeratussa kartoituksessa: *”Maahanmuuttajien reitit koulutukseen ja työelämään ovat pitkiä, sisältävät tyhjäkäyntiä, päällekkäisyyksiä ja joskus myös epä-tarkoituksenmukaisia opintoja. Sopivaan kotoutumiskoulutukseen pääsyä voi joutua odottamaan. Noin vuoden mittaisen kotoutumiskoulutuksen ja seuraavien koulutusvaiheiden väliin jää usein viiveitä. Lisäksi maahanmuuttajia ohjautuu kotoutumiskoulutusten jälkeisiin koulutuksiin ja kotoutumiskoulutusta korvaaviin koulutuksiin sen perusteella, mitä koulutusta on tarjolla, ei todellisten koulutustarpeiden ja oman osaamis- ja koulutustaustan kannalta tarkoituksenmukaisiin koulutuksiin”.* (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 15)

Kartoituksessa jää mainitsematta kotoutumiskoulutuksen yhdenvertaisuusongelma, eli että maksutonta kotoutumiskoulutusta ei ole aina tarjolla riittävästi edes TE-toimistojen asiakkaille, saati muille jotka sitä tarvitsisivat.

”Ongelmana on myös, että maahanmuuttajia ohjataan kulttuuristen ennakkoletusten pohjalta opintoihin omista toiveista riippumatta. Maahanmuuttajien koulutuspolut saattavat myös katketa tai juuttua erilaisiin valmistaviin koulutuksiin tutkintoon johtavan koulutuksen korkeiden kielitaitovaatimusten vuoksi. Opintojen jaksottaminen ja tauottaminen on haastavaa tilanteissa, joissa koulutukseen osallistuminen on tilapäisesti mahdotonta (Ibid.)”.

”Koulutettujen maahanmuuttajien pääsy työmarkkinoille hidastaa merkittävästi olemassa olevan osaamisen tunnistamisen ja aiemmin hankitun osaamisen hyväksilukemisen toimimattomuus, prosessin hitaus ja tietämättömyys tutkinnon tunnistamisen käytännöistä. Pahimmassa tapauksessa korkeakoulutetuilta maahanmuuttajilta edellytetään vastaavan tai suomalaisen tutkinnon suorittamista uudelleen tai heidät ohjataan suorittamaan alempaa suomalaista tutkintoa (Ibid.)”.

Tässä selvityksessä esitetyt toimenpide-ehdotukset pureutuvat muun muassa yllä mainittuihin epäkohtiin.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET MAAHANMUUTTAJIEN KOULUTUKSEN JA KOTOUTUMISEN SUJUVOITTAMISEKSI

VIIME AIKONA KOTOUTUMISESTA, KOTOUTTAMISESTA ja siihen liittyvästä koulutuksesta on tehty eri tahojen toimesta monenlaisia selvityksiä, suosituksia, toimintasuunnitelmia ja raportteja. Niissä on identifioitu erilaisia kotouttamisen ja maahanmuuttajien koulutuksen kipupisteitä ja listattu kehittämistoimenpiteitä ja vaatimuksia. Kotouttamis- ja koulutuspalveluissa on näiden pohjalta paljon kehitettävää.

Tässä selvityksessä esitellään lähdeaineiston ja elvitystä varten tehtyjen alan ammattilaisten haastattelujen pohjalta kahdeksan toimenpide- ehdotusta, joiden avulla maahanmuuttajien osaamista saadaan sujummin kehitettyä ja osaamista tunnustettua. Toimenpide-ehdotuksissa käsitellään sekä varsinaista kotoutumiskoulutusta että muutakin maahanmuuttajien koulutusta ja uusien tulijoiden osaamisen hyödyntämistä laajemminkin.

Osana selvitystyötä on etsitty hyviä käytäntöjä Pohjoismaista ja vertailtu erilaisia malleja ja toteuttamistapoja. Kunkin ehdotuksen yhteydessä on tuotu esiin, miten muissa Pohjoismaissa ehdotukseen liittyviä asioita on järjestetty tai miten niistä on keskusteltu.

1 **MONIKIELISYYS KÄYTTÖÖN**

- Muutetaan erilaisiin työtehtäviin liittyvät kielitaitovaatimukset tilanteen mukaan joustavammiksi.
- Otetaan monikielisyden hyödyt täysimääräisemmin käyttöön Suomessa.
- Tunnustetaan rinnakkaiskielisyden olemassalo: Suomi toimii jo nyt monella eri kielellä.
- Pidetään kielenopetuksessa ja kielitaitovaatimuksissa viestintätaidot keskiössä.

Suomessa kaivataan realismia siihen, millaista ja mitä kielitaitoa täällä toimimiseen ja elämiseen oikeasti tarvitaan. Toisaalta suomen tai ruotsin osaaminen on välttämätöntä täysipainoiseen osallisuuteen yhteiskunnassa tai työelämässä. Maahanmuuttajan työllistyminen karahtaa usein juuri puutteelliseen kielitaitoon. Toisaalta yhä useampia työtehtäviä tehdään jo nyt ilman kansallisen kielen kielitaitoa niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa.

KIELITAITOVAATIMUKSET JOUSTAVAMMIKSI

Uutta henkilöstöä palkatessa työnantaja palkkaa työtehtävään soveltuvan asiantuntijan, ei maahanmuuttajaa sinänsä. Jos muu osaaminen on kohdallaan, kielitaitoa voi kohentaa eri tavoin myös työtehtävän vastaanotettuaan. Työnantajat kehittävät uusien työntekijöidensä muutakin osaamista, koska jokaisen rekrytoinnin yhteydessä ei löydy henkilöä, joka täyttää kaikki työnantajan osaamisvaatimukset.

Alammeko Suomessakin olla kypsä ajatukselle, että suomea voi puhua monella eri tavalla ja tasolla ja silti pärjätä työssä ja yhteiskunnassa? Kun uusien tulojen kotoutumista pyritään vauhdittamaan ja heidän polkuaan työelämään sujuvoittamaan, ehkä myös kielitaitovaatimuksista voi tilannekohtaisesti joustaa.

Kielitaidolla on tietysti työtehtäväkohtaisia merkityksiä. Joidenkin työtehtävien suorittamiseen tarvitaan peruskielitaitoa huomattavasti edistyneempi taso, kun taas monissa tehtävissä riittäisi ainakin aloitustilanteessa vaatimattomampi taitotaso. On tulkintakysymys, missä määrin kielitaito kuuluu ammatilliseen osaamiseen. Yleissääntönä voinee pitää, että mitä kohtalokkaampia seuraamuksia puutteellisesta kielitaidosta voi seurata, sitä oleellisempi on kielitaidon osuus ammattitaidossa.

Kun työtehtävään löytyy muutoin osaava henkilö, kielitaitovaatimuksista voitaisiin alussa tinkiä ja järjestää erilaisia mahdollisuuksia kielenoppimiseen myös työpaikalla. Kielitaito karttuu nopeasti työssä ja nimenomaan aidoissa vuorovaikutustilanteissa, mutta usein tarvitaan myös ammattitaitoista kielenopetusta rinnalle.

Hyvänä esimerkkinä työn ohessa saatuun kielen oppimisen tukeen toimi Turun kaupungin vuonna 2014 päättynyt *Triangeli – maahanmuuttajien työllisyysprojekti*, jossa työllistymistoimenpiteissä, työelämävalmennuksessa ja työharjoittelussa oleville annettiin sitä tarvitseville kuntouttavaa suomen kielen kielitukea osa-aikaisesti palkattujen omakielisten tuntiopettajien toimesta. Kielituella korostettiin erityisesti työsanaston ja työturvallisuuden oppimista. Kielituen tunti-

opettajat olivat suurimpien kieliryhminen eli venäjän, arabian, albanian ja kurdin kielisiä. (Lehtinen 2011, 12)

Vuonna 2016 hallitus esitti, että ammatillisen koulutuksen valmentavan koulutuksen kielitaitovaatimusta alennetaan, että maahanmuuttajat pääsisivät etenemään ripeämmin koulutuspoluillaan. Myös opintojen aikaista kielenopetusta lisätään. (Hallitus 2016, 4).

MAASSA JO ASUVIEN KIELIVARANNOT HYÖTYKÄYTTÖÖN

Suomessa puhuttiin Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2015 lopussa äidinkielenä 156 eri virallista kieltä. Silti täällä ei olla osattu vielä täysmääräisesti hyödyntää muualta tulleiden kielitaitoa. Heidän joukossaan on myös paljon monikielisiä ihmisiä.

Suomessa maahanmuuttajien hallitsemia kieliä ei kovin yleisesti ole tunnustettu yhteiskunnallisesti merkittäväksi kielivarannoksi, vaan varsinaiseksi kieli-taidoksi on katsottu lähinnä kansalliskieltemme ja tyypillisimpien koulukielten hallinta (Latomaa et al. 2013, 181).

Kuitenkin monet maahanmuuttajat käyttävät työssään päivittäin kaikkia osaamiaan kieliä ja heidän työnantajansa, vaikkapa kaupan tai viennin alalta, hyötyvät tästä suuresti. Lisäksi ulkomaankaupassa kielitaitoisista ja eri maiden kauppakulttuureja tuntevista ja siellä verkostoituneista ihmisistä on merkittävää etua vienninedistämisessä ja uusien kauppasuhteiden solmimisessa. Kaupan alan lisäksi myös peruspalveluissa monikielisyydelle tulee olemaan kasvavaa kysyntää, esimerkiksi opilashuollossa ja sosiaali- ja terveysalalla.

RINNAKKAISKIELISYYS ON TODELLISUUTTA

Suomessakin kansainvälisissä yrityksissä englannin kieli saattaa olla firman virallinen kieli. Jos englanti on hallussa hyvin, miksei suomen kielen taitovaatimuksista voisi höllätä? Suomessa elää tälläkin hetkellä koko joukko ihmisiä täysin englannin- tai muun kielisissä piireissä eikä asia ole heille välttämättä mikään ongelma.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen *Suomen kielen tulevaisuus* -kielipoliittisessa ohjelmassa vuodelta 2009 puhutaan rinnakkaiskielisydestä: ”on mahdollista elää monilla kielillä yhtä aikaa ja käyttää suomea rinnakkain muiden kielten kanssa” (Suomen kielen tulevaisuus 2009, 12).

Erilaisissa tilanteissa ja eri kansallisilla ja kansainvälisillä areenoilla on taroituksenmukaista käyttää eri kieliä tarpeen mukaan. ”Kielten rinnakkainelo sekä

yksilön että yhteisön elämässä on nykyoloissa välttämätöntä ja mahdollista ” (Ibid). Kansalliskielten asema on toki yhtä keskeinen kuin ennenkin, mutta niiden rinnalle asettuu Suomessa kuten myös muissa Pohjoismaissa yhä näkyvämmiin myös muita kieliä työelämässä ja kansalaisyhteiskunnassa.

VIESTINTÄTAIDOT KESKIÖN

Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa suomen opetus kulkee nimellä ”Suomen kieli ja viestintätaidot”. Opetus perustuu toiminnalliseen kielitaitokäsitykseen, jonka mukaan opiskelija nähdään sosiaalisena toimijana, joka käyttää kieltä omiin viestintätarpeisiinsa.

Aikuisen maahanmuuttajan kielellisessä selviytymisessä viestintätaidot ovat kotoutumiskoulutuksen aikana ensisijaisia verrattuna esimerkiksi kielelliseen tarkkuuteen (Opetushallitus 2012, 25). Nyt kun kotoutumiskoulutusta uudistetaan pedagogisella ja taloudellisella tehostamisella, viestintä ja vuorovaikutus olisikin nostettava opetuksessa yhä selkeämmin keskiöön yhteiskuntaosaamisen ja osallisuuden vahvistamisen kanssa. Tärkeintä on, että kielen avulla viestitään erilaisia asioita ja että viesti onnistutaan saamaan perille.

MUUT Pohjoismaat

- Ruotsissa katsotaan, että maahanmuuttajat ovat hyödyttäneet merkittävästi Ruotsin ulkomaankauppaa nimenomaan kieli- ja kulttuurituntemuksellaan sekä lähtömaassa olevilla verkostoillaan (Hatzigeorgiou 2010, 67–79). Suomessa tässä asiassa ollaan Ruotsia jäljessä, mutta viime syksyn suuren turvaipaikanhakijamäärän vuoksi myös meillä esimerkiksi arabian kielen taito on nyt arvokas ja tavoiteltu mm. poliisin, tulkkien, vastaanottokeskustyöntekijöiden sekä vartijoiden joukossa.
- Myös Ruotsissa, Tanskassa ja Norjassa pohditaan rinnakkaiskielisyttä ja keskustellaan, ovatko maiden kansalliskielet uhattuina, kun englannin käyttö valtaa alaa esimerkiksi ICT-alalla, suuryrityksissä ja yliopistoissa. Kansalliskielten asema on vahva, mutta myös rinnakkaiskielisyttä ymmärretään.

2 MAAHANMUUTTAJIEN OSAAMINEN TÄYSIMÄÄRÄISESTI HYÖDYKSI

- Kehitetään maahanmuuttajien opinto-ohjausta siten, että se tukee aidosti ohjattavan omia kiinnostuksen kohteita.
- Harkitaan erillisten maahanmuuttajille suunnattujen opintolinjojen integroimista kantaväestön linjoihin.
- Tarjotaan kaikille erityistä tukea opiskelutaitoihin tai kielitaidon parantamiseksi.
- Hyödynnetään suomalaisen koulutusjärjestelmän sisällä vaihtoehtoisia väyliä opiskella ja sujuvoitetaan opintopolkua.
- Kehitetään aiemmin hankitun osaamisen tunnistamista.

Suomessa on tiettyjä sisääntuloammatteja, joissa kielitaito- ja koulutusvaatimukset ovat vähäiset ja joihin maahanmuuttajat usein aluksi työllistyvät, esimerkiksi puhtaanapitoalan työt. Nämä eivät välttämättä sinänsä ole ongelma, kunhan maahan muuttanut halutessaan pääsee siirtymään myös muunlaisille aloille ilman kohtuuttomia esteitä.

On myös olemassa etnospesifejä eli etnisen kulttuurin ja kielen hallintaan perustuvia aloja, kuten oman äidinkielen opettajan tai asioimistulkin tehtävät tai vaikka työ etnisissä ravintoloissa. Nämä alat työllistävät monia, mutta ihanteellista tietysti on, että niille hakeudutaan todellisen kiinnostuksen vuoksi eikä siksi, ettei muille aloille ole pääsyä. Joissakin ammateissa omakohtainen kokemus maahanmuutosta ja kotoutumisesta on valtti, esimerkiksi erilaiset neuvontapalvelu- tai sosiaalialan tehtävät.

Samat haasteet löytyvät maahanmuuttajien opinto-ohjauksesta: maahanmuuttajia ohjataan opiskelemaan tietyille aloille sillä perusteella, että vaikkapa lähihoitajille katsotaan olevan hyvin töitä. Tai ehdotetaan ammattia, joka ei vaadi pitkää koulutusta sillä oletuksella, ettei maahanmuuttaja välttämättä halua opiskella pitkään tai hänellä ei ole siihen edellytyksiä. Tärkeintä ohjauksessa ja neuvonnassa sekä opintojen henkilökohtaistamisessa on pitää keskiössä yksilön omat kiinnostuksen kohteet ja kokonaistilanne.

ERILLISET VAI INTEGROIDUT OPINTOLINJAT?

Vaikka maahanmuuttaja voi periaatteessa suorittaa opintoja missä vaan oppilaitoksessa kantasuomalaisten joukossa, Suomessa on kuitenkin olemassa maahanmuuttajaerityinen rinnakkaisjärjestelmä, jossa opiskelee vain maahanmuuttajia. Tämä on kaksisuuntaisen kotoutumisen kannalta huono, koska verkostoja tai luontaista kanssakäymistä ei synny kumpaankaan suuntaan. Erillisjärjestelmä

myös lisää maahanmuuttajien ohjaamista tietyille tyypillisille ammattialoille.

Silloin kuin kyseessä ovat maahanmuuttajille suunnatut kotoutumiskoulutukset tai erilaiset toiselle asteelle valmistavat ja valmentavat koulutukset, maahanmuuttajien eriyttäminen omille opintolinjoilleen on kokonaan tai ainakin osittain perusteltua. Sen sijaan pelkästään maahanmuuttajille suunnattujen tutkintoon johtavien ammattikoulutusten suhteen asiaa kannattaa miettiä.

Sekaryhmässä syntyy verkostoja, mutta saavatko maahanmuuttajaopiskelijat niissä tarvitsemansa räätälöidyn tuen? Suomen kielen tai opiskelunvalmiuksien tukea tulisi tarjota opinnoissa kaikille sitä tarvitseville. Myös monet kantasuomalaiset voivat tarvita tukea opiskelutaitojensa kehittämiseen, kotitehtävien tekoon tai aiemmin opitun kertaamiseen ja näitä voidaan tehdä myös integroidussa ryhmässä. Miten opettajien valmiuksia voitaisiin parantaa, että sekaryhmät toimisivat paremmin ja että jokainen opiskelija taustaan katsomatta saisi riittävän tuen opintojen suorittamiseen ja loppuun saattamiseen?

VAIHTOEHTOISIA JA SUJUVIA VÄYLIÄ OPINTOIHIIN JA AMMATTIPÄTEVYYTEEN

Suomessa alkaa olla yhä enemmän niitä, jotka eivät ole kulkeneet suomalaista opintopolkua alusta lähtien. Tämä aiheuttaa paineen joustavoittaa suomalaista koulutusjärjestelmää ja korostaa vaihtoehtoisten polkujen mahdollisuuksia saman järjestelmän sisällä.

Keskeistä on väylä-ajattelu: jokaiseen opintoasteeseen on löydettävä joustavia väyliä niille, joiden aiemmat opinnot tai vastaavat tiedot on hankittu muualla. On oltava mietittynä vaihtoehtoiset reitit, joita pitkin saa yhtä lailla jatko-opintokelpoisuuden tai jonkin ammatillisen pätevyyden sen sijaan, että ensi sijassa järjestetään erillisopintoja maahanmuuttajille. Kaikkiin opintoihin voitaisiin sisällyttää erityinen kieli- tai opiskelutaitotuki tarvittaessa.

Yksi keskeinen vaihtoehtoinen väylä niin maahanmuuttajille kuin kantaväestöllekin esimerkiksi yliopisto-opintoihin on vapaan sivistystyön piirissä tehdyt avoimen yliopiston tai muut opinnot, jotka voidaan hyväksilukea suoritettavaan tutkintoon tai joilla saavutetaan jatko-opintokelpoisuus.

Toinen keskeinen vaihtoehtoinen väylä osaamisen tunnistamiseen ja tunnustamiseen on toisen asteen opintojen näyttötutkintojärjestelmä, jossa tutkintoja suoritetaan työn ohella omalla työpaikalla. Näyttötutkintojärjestelmää tulisi joustavoittaa siten, että puutteellisellakin kielitaidolla voisi suorittaa näyttöjä. Tähän joustavoittamiseen tarvitaan myös näyttötutkintojen tutkintotoimikun-

tien yhteistyötä esimerkiksi tutkinnonosien kirjallisten osioiden muokkaamisessa.

Tärkeää on myös opintopolkujen sujuvoittaminen ohjauksella ja neuvonnalla sekä opintotarjontaa suunnittelemalla siten, että koulutuksesta valmistunut maahanmuuttaja ohjautuu nopeasti seuraavaan mielekkääseen jatkokoulutukseen, jonka suorittamisesta on hänelle suoraa hyötyä työllistymisessä tai opinnoissa.

OSAAMISEN TUNNISTAMISTA KEHITETTÄVÄ

Myös osaamisen tunnistamista on kehitettävä. Tähän haasteeseen on keväällä 2016 tarttunut Jyväskylän yliopisto ja Metropolia Ammattikorkeakoulu. Metropolia perustaa näyttökeskuksen turvapaikanhakijoiden ja maahanmuuttajien ammatillisen osaamisen tunnistamiseen. Keskuksessa pyritään tunnistamaan osaaminen ja ohjaamaan suoraan työelämään tai täydennyskoulutukseen.

Jyväskylän yliopistoon perustetaan valtakunnallinen infopiste, jossa puolestaan aletaan ohjata korkeakoulutettuja turvapaikanhakijoita jatko- ja täydennyskoulutukseen. Tavoitteena molemmissa aloitteissa on maahanmuuttajien kotoutumisen vauhdittaminen ja lyhyemmät väylät koulutukseen tai työelämään. On toki myös huomioitava, että kaikki maahanmuuttajat eivät eri syistä halua jatkaa aiemmalla ammatti- tai opiskelualallaan Suomeen tultuaan. Tällöin he voivat tarvita ohjausta ja neuvontaa uudelle alalle samoin kuin kuka muu ammatinvaihtaja tahansa.

Aiempiä hyviä käytäntöjä ovat esimerkiksi Omnian ja Axxellin yhteistyöprojekti ”Osama – Maahanmuuttajien osaamisen tunnistaminen alkuvaiheessa” vuosilta 2009–2011. Projektissa tuotettiin maahanmuuttajien ammattitaidon perusosaamista kartoittavia testejä. Niiden avulla kehitettiin henkilökohtaistamisen käytäntöjä, jotta maahanmuuttajien kotimaastaan hankkimaa informaalia koulutusta ja työkokemusta voidaan huomioida ja hyödyntää entistä tehokkaammin.

Hankkeen keskeiset tuotokset olivat sähköiset, kielestä riippumattomat perusosaamisen tunnistamisen testit aikuisten maahanmuuttajien alkuvaiheen ohjaukseen metalli- ja ravintola-aloille ja liiketalouden ja ruokatalouden aloille (prometheus.axcell.fi/videos/osama). Suomessa ajatellaan hyvin tutkintotavoitteisesti, mutta tärkeää olisi tunnistaa myös tutkintojen ulkopuolella hankittuja taitoja.

Myös Sataedussa 2011–2013 toteutetussa *Voima – Maahanmuuttajat Satakunnan voimavarana* -projektissa pilotoitiin onnistuneella tavalla kolmiosaista osaa-

misenselvitysprosessia, johon kuului alkukeskustelu, mahdolliset testit ja työtaidon osoittaminen. Palvelua tarjottiin niille vastaanottokeskuksen asukkaille, jotka olivat jo saaneet oleskeluluvan, mutteivät vielä kuntapaikkaa. Prosessiin osallistunut sai todistuksen, jota saattoi hyödyntää esimerkiksi TE-toimistossa asioidessa.

<https://issuu.com/sataedu/docs/voima.valmis.sivuittain>

MUUT POHJOISMAAT

- Ruotsissa osaamisen tunnustaminen ja tunnistaminen, *validering*, on tällä hetkellä selvityksen alla. Tarkoituksena on yhdenmukaistaa eri paikkakunnilla ja aloilla eri vaiheissa kehitettyjä tunnistamis- ja tunnustamisprosesseja, luoda kansallinen osaamisen tunnistamisstrategia sekä levittää jo käytössä olevia hyviä käytäntöjä.
- Tunnistamisprosessin avulla on mahdollista saada todistus tai sertifikaatti osamisestaan tai muualla suoritettu tutkinto tunnustettua. Tunnistamista suorittavat Ruotsissa ammattiopettajat, työnantajajärjestöt ja yksityiset ja julkiset koulutuksen järjestäjät. Tunnistamismallien kehittämisessä ovat mukana myös työmarkkinajärjestöt (www.valideringsinfo.se).
- Ruotsin hallitus on osoittanut huomattavia resursseja seuraaville neljälle vuodelle 2016–2019 maahanmuuttajien työelämään siirtymisen nopeuttamiseksi. Nämä pikareitit, *snabbspår*, räätälöidään työelämän tarpeiden mukaan. Tarkoituksena on ohjata kotouttamistoimenpiteissä olevia osajia mm. osaamisen tunnistamisen avulla aloille, joilla on työvoimapulaa.
- Norjassa kolme ministeriötä on yhdessä startannut *Fra utenforskap til ny sjanse*-ohjelman, jonka tarkoituksena on vahvistaa maahanmuuttajien osaamista ja helpottaa heidän mahdollisuuksiaan päästä työelämään tai lisäopiskelemaan työn ohessa.
- Norjassa osaamisen eli *realkompetansen* tunnistamisessa tarkoituksena on tunnustaa henkilön osaaminen siitä riippumatta, onko se hankittu työssä, opinnoissa tai muualla. Tunnustamisella voi saada hyväksiluetta osia opinnoistaan ja sitä kautta se nopeuttaa aikuisopinnot suorittamista. Sitä voi myös tarvita suoraan työelämässä.
- Tanskan järjestelmä on samantyyppinen. *Realkompetencevurdering* eli osaamisen kartoittaminen, tunnistaminen ja hyväksiluku voidaan tehdä ennen aikuisopinnot aloittamista tai työnhakua varten. Osaamisen tunnistami-

nen on Tanskassakin erityisen tärkeää juuri niille maahanmuuttajille, jotka eivät pysty esittämään dokumentteja koulutuksestaan tai osaamisestaan tai jotka haluavat työnhakua tai opiskelua varten selvittää, miten heidän lähtömaan koulutustaan ja työkokemustaan voi hyödyntää Tanskassa. Tunnistamisen ja arvioinnin tekee tilanteesta riippuen joko oppilaitoksen edustaja, työnantaja, ammattiyhdistys tai ammattiyhdistys.

3 KOTOUTUMISKOULUTUKSEN HALLINNOLLISIIN JÄRJESTELYIHIN JÄRKEÄ

- Siirretään kotoutumiskoulutus opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen siten, että kaikki koulutus on yhden ministeriön hallinnoimaa.
- Luovutaan kotoutumiskoulutusten kilpailuttamisesta ja annetaan ne oppilaitosten järjestämisluvilla toteutettavaksi.
- Taataan koulutusten kehittämisen pitkäjänteisyys ja työrauha.

Kotoutumiskoulutus sisältää kieliopetuksen lisäksi yhteiskunta- ja työelämä tietoa. Tällä hetkellä kotoutumiskoulutus on työ- ja elinkeinoministeriön alaista, ELY-keskusten kilpailuttamaa ja hankkimaa sekä TE-toimistojen asiakkailleen tarjoamaa työvoimakoulutusta. Kotoutumiskoulutuksen sijoittumista työ- ja elinkeinoministeriön alaisuuteen tukee mm. se, että keskeisenä tavoitteena on maahanmuuttajan työllistyminen, jossa työhallinnon järjestelmistä, palveluista ja työelämäkontaktista on kiistatonta hyötyä. Järjestelyyn liittyy kuitenkin myös ongelmia, kuten kilpailutuksen mukanaan tuoma lyhytjänteisyys ja koulutusten järjestäjien vaihtuvuus sekä laadunvalvonnan vaikeudet, joista tarkemmin alla.

Kotoutumiskoulutus ei sovi parhaalla mahdollisella tavalla työvoimakoulutuksen muottiin. Tyypillisimmillään työvoimakoulutus on ammatillista lisäkursista, kun taas kotoutumiskoulutuksen tavoitteena on kielenoppimisen lisäksi tutustuttaa ja kiinnittää maahanmuuttajat suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen järjestelmien ja palveluiden sujuviksi käyttäjiksi.

Jos kotoutumiskoulutus siirrettäisiin opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen järjestämisluvilla toteutettavaksi, siitä muodostettaisiin samalla osa varsinaista suomalaista koulutusjärjestelmää kokonaan omanlaisena pysyvänä koulutustyyppinä. Järjestämisluvun saamisen ehtona olisivat selkeät koulutuksen pedagogiseen laatuun, sisältöön, opettajien pätevyys ja koulutustiloihin liittyvät kriteerit. Tämä toisi koulutukseen jatkuvuutta ja nostaisi sen statusta.

Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudessa kotoutumiskoulutus myös hyötyisi suuremmasta kytkennästä toisen kielen oppimiseen liittyvään akateemiseen tutkimukseen.

Järjestämislupavaihtoehtoa on aiemmin tuotu esiin mm. työ- ja elinkeinoministeriön Osallisena Suomessa -hankekokonaisuuden arviointiraportissa (2013) sekä Opetusalan ammattijärjestö OAJ:n syksyllä 2015 julkaisemissa Kotoutumiskompassi -ehdotuksissa maahanmuuttajien kotouttamiseen.

KILPAILUTUKSEN ONGELMINA LYHYTJÄNTEISYYS JA TOIMIJAKENTÄN JATKUVA MUUTOSTILA

Kotoutumiskoulutukset kilpailutetaan alueellisesti ELY-keskusten toimesta muutamana vuodelle, joten koulutusta järjestävät tahot vaihtuvat säännöllisesti eikä opiskelijan opintopolkujen, työelämäyhteistyön tai itse koulutuksen kehittämisen kannalta tärkeää jatkuvuutta synny. Kilpailutukseen voivat osallistua sekä varsinaiset oppilaitokset että koulutus- ja valmennuspalveluita tuottavat yritykset.

Järjestely johtaa tilanteeseen, jossa kollegaoppilaitokset nähdään kilpailijoina ja omassa oppilaitoksessa kehitetyt opetuksen hyvät käytännöt kilpailuvaltteina, joita ei muille jaeta. Kilpailutus tuottaa toimintaan lyhytjänteisyyttä ja epävarmuutta eikä laadun kehittämiseen motivoituta yhtä lailla.

Myöskään hiljainen tieto ei pääse kertymään opetus- tai tukipalveluiden kuten oppilas- ja terveydenhuolto osalta, esimerkiksi oppimisvaikeuksiin liittyvien pulmien ratkaisemiseen liittyen. Lisäksi koulutukseen kytköksissä olevat opiskelijan terveydenhuoltopalvelut ja niiden toteuttajataho vaihtelevat koulutuksen järjestäjien välillä.

Osallisena Suomessa-toimenpidekokonaisuuden kehittämissuunnitelmassa mainitaan, että kilpailutuksen katsotaan edistävän koulutuksen tarjoajien kehittämistyötä. Seuraavalla sivulla kuitenkin myönnetään, ”*että kilpailutuksessa voi esimerkiksi menestyä oppilaitos, joka solmii kouluttajien kanssa määräaikaiset työ sopimukset. Kouluttaja saattaa olla useita vuosia välillä työsuhteessa ja välillä työttömänä. Tämä ei luonnollisesti edistä koulutuksen kehittämistä*” (Pöyhönen et al. 2010, 64–65). Kilpailutuksessa menestynyt koulutuksen järjestäjä saa tietoa koulutuksen ostamisesta ELY-keskukselta tiipoittain pitkin vuotta. Pitkälle tähtäävä suunnittelu työsuhte- ja koulutusryhmäasioissa on siten vaikeaa.

Kilpailutusmenettelyä on perusteltu joustavuudella ja sillä, että se mahdollistaa laajamittaisen ja melko laadukkaan koulutuksen hankinnan (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013, 23). Joustavuudella tarkoitetaan sitä, että ELY-keskusten on

mahdollista reagoida maahanmuuttajien määrän ajoittaiseen kasvuun hankkimalla tarpeen mukaan lisää koulutusta ripeällä aikataululla.

Laadusta huolestuttiin esimerkiksi vuonna 2014 tehdyn Uudenmaan ELY-keskuksen kilpailutuksen yhteydessä. Kun kilpailutuskriteerejä ja -painotuksia uusittiin, kilpailusta putosi hintasyyistä useita vakiintuneita oppilaitoksia, jotka ovat tehneet pitkäjänteistä koulutuksen kehittämistyötä ja joilla on vankka asiantuntemus alalta. Huolena onkin, että pienemmät ja rakenteiltaan ketterämmät mutta alan kokemukseltaan vaatimattomammat koulutuksen järjestäjät, jotka eivät ole oppilaitoksia, eivät onnistu riittävän laadukkaan ja vaikuttavan koulutuksen toteuttamisessa. Näillä toimijoilla ei ole välttämättä myöskään samoja pätevyysvaatimuksia kouluttajilleen kuin oppilaitoksilla, eikä niitä sido opetusalan työehtosopimus.

Siirtämällä kotoutumiskoulutus opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen järjestämisluvilla toteutettavaksi aikuiskoulutukseksi taataan koulutuksen kehittämiseksi pitkäjänteisyys ja jatkuvuus ja päästään eroon alan toimijakentän jatkuvasta muutostilasta. Yhden ministeriön malli mahdollistaa kotoutumiskoulutuksen olemassa olevan osaamisen mahdollisimman laaja-alaisen hyödyntämisen. Se yhtenäistää koulutuksen laatua ja lisää suunnitelmallisuutta sekä mahdollistaa kehitettyjen menetelmien ja materiaalien paremman vaihdon ja jakamisen koulutuksen järjestäjien kesken.

Tilanteessa, jossa entistä suurempaa määrää uusia tulijoita on tarve kouluttaa aiempaa niukemmilla resursseilla, tulisi resurssipulasta huolimatta pyrkiä nostamaan tärkeämmiksi kriteereiksi koulutuksen laatu ja ammattitaitoiset opettajat. Kun tarjottava opetus ja ohjaus on laadukasta, voidaan saada aikaan pitkän aikavälin kustannusvaikutuksia oppimistulosten ja sujuvampien opintopolkujen muodossa kotoutumiskoulutuksesta ammatillisiin jatkokoulutuksiin tai suoraan työelämään.

KOTOUTTAMISALAN HANKEVALTAISUUS

Koko maahanmuutto- ja kotouttamisalaa leimaa projektirahoituspainotteisuus ja sitä kautta tietty lyhytjänteisyys ja pyörän keksiminen aina uudelleen. Kasvanut maahanmuutto tulisi rahoituksesta vastaavien tahojen ja valtiohallinnon toimesta nähdä ei tilapäisenä ja lyhytaikaisena vaan vakiintuneena yhteiskunnallisena ilmiönä, johon liittyvät hallinnon, palvelujen ja opetusjärjestelyjen kehittämistarpeet ovat todellisia ja vaativat järkevää resursointia.

Eri suuruusluokan alueellisissa ja valtakunnallisissa projekteissa ja hanke-

kokonaisuuksissa kokeillaan ja kehitetään ansioituneesti uusia kotouttamisen tai koulutuksen käytäntöjä ja malleja, joista onnistuneet pyritään vakiinnuttamaan. Hankkeita on kaiken aikaa käynnissä eikä niiden erinomaisistakaan tuloksista kuitenkaan aina tiedoteta riittävästi. Hankerahalla tehty koulutuksen kehittämistyön tulos saattaa jäädä vain paikalliseen käyttöön, ja seuraavalla rahoituskaudella jonkun toisen alueen koulutuksen järjestäjä aloittaa uudelleen kehittämistyön, vaikka aiheesta olisi jo olemassa toimivia, eri olosuhteisiin sovellettavissa olevia malleja.

Juurruttaminen eli projektissa kehitetyn mallin tai hyvän käytännön vakiinnuttaminen ei ole tietenkään aina yksinkertaista. Uusia malleja ei välttämättä pystytä resurssien puutteessa ottamaan organisaatioissa käyttöön ja niin ne unohtuvat. Näin hyvä ja vaikuttavakin koulutustoiminta voi jäädä pelkästään lyhyeksi kokeiluksi.

MUUT POHJOISMAAT

- Ruotsissa kotoutumiskoulutus on ollut pääosin kunnan vastuulla. Ruotsissa myös työvoimahallinnon on ollut muutaman vuoden ajan mahdollista hankkia ruotsin kielen opetusta kotouttamistoimenpiteissä oleville. Tämän hyvänä puoleena nähdään, että työvoimahallinnon on siten helpompi yhdistää ruotsin kielen opetusta muihin työmarkkinasuuntautuneisiin toimenpiteisiin. Tämä antaa mahdollisuuden suunnata kielikoulutusta tietyille ammattiryhmälle tai kerätä yhteen henkilöitä, joilla on sama ammatti- tai koulutus-tausta (Regeringen 2014, 96–97).
- Tanskassa kielikoulutusten järjestäminen on niin ikään kunnan vastuulla. Koulutusta voivat järjestää kunnalliset tai yksityiset kielikeskukset tai muut julkiset koulutusinstituutiot. Opiskelijalle tanskan opiskelu kursseilla on ilmaista. Kunta maksaa kielikeskuksille opiskelijakohtaisista kustannuksista joka modulin alussa ja lopussa ja valvoo keskusten toimintaa yhdessä opetusministeriön kanssa.
- Vuoden 2014 alusta lakia aikuisten ulkomaalaisten tanskanopetuksesta muutettiin siten, että työperäisille maahanmuuttajille, heidän puolisoilleen, ulkomaalaisille opiskelijoille ja au-paireille alettiin tarjota uudenlaista tanskan kielen työelämäsuuntautunutta tanska-koulutusta.
- Kyseessä on korkeintaan 250 tuntia opetusta, joka jakautuu viiteen 50-tunnin opetuskokonaisuuteen. Tarkoituksena on sopeuttaa koulutus opiskelijan työssä tai opinnoissa ilmeneviin kielitaitotarpeisiin. Opetus järjestetään

mahdollisuuksien mukaan opiskelijan työpaikalla tai oppilaitoksessa ja opiskelijat pyritään jakamaan ryhmiin työ- tai opiskelupaikan mukaan.

- Norjassa norjan kielen ja yhteiskuntatiedon koulutusta tarjoavat kunnan hyväksymät koulutuksen järjestäjät. Näitä ovat kunnalliset aikuiskoulutuskeskukset, koulutuksenjärjestäjät joiden kanssa kunta on tehnyt sopimuksen, tietyt kansanopistot, opintoliitot ja verkko-opetusta tarjoavat koulut, yliopistot ja korkeakoulut sekä Kansallisen elinikäisen oppimisen viraston VOXin (Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk) hyväksymät yksityiset koulutuksen järjestäjät.
- Opiskelija suorittaa opintojen päätteeksi lopputestin, joka jakautuu luetun ymmärtämiseen, kuullun ymmärtämiseen ja kirjalliseen ilmaisuun. Testit arvioidaan eurooppalaisen viitekehyksen asteikolla A1–B2. Opetusta norjan kielessä voi saada tarpeen mukaan korkeintaan 3 000 tuntia. Yleisin määrä on kuitenkin 600 tuntia. Kunnan on annettava opiskelijalle mahdollisuus oppia kieli B1-tasolle asti, mikäli taso on mahdollista saavuttaa 3 000 opintotunnin sisällä (VOX 2012, 5).

4 YHTENÄISYYTTÄ KOTOUTUMISKOULUTUKSEN LAATUUN

- Laaditaan yhtenäiset maanlaajuiset oppimateriaalit kotoutumiskoulutukseen.
- Otetaan käyttöön yhteinen lopputesti ja yhtenäiset arviointityökalut.
- Kehitetään kotoutumiskoulutuksen palautejärjestelmää ja seuranta.

TE-toimiston asiakkaina oleville maahanmuuttajille tarjolla olevan kotoutumiskoulutuksen laadussa on paljon kehitettävää. Asia on erityisen ajankohtainen nyt, kun entistä suurempaa määrää uusia tulijoita on tarve kouluttaa ja resurssit ovat rajalliset.

Työ- ja elinkeinoministeriössä puhutaan kotoutumisen tehostamisesta ja nopeuttamisesta. Näillä tarkoitetaan mm. koulutuksen nopeampaa ammatti- ja työelämäsuuntautuneisuutta, luokkahuoneoppituntien vähentämistä ja opetuksen monimuotoistamista. Tarkoitus on saada oppijat nopeammin työelämään tai jatko-opintoihin. Kotoutumiskoulutusta ollaankin nyt uudistamassa ja monimuotoistamassa kohti yksilöllisempää, moduulimaisempaa ja muuhun koulutukseen nivotumpaa mallia.

YHTENÄISET OPPIMATERIAALIT KOKO MAAHAN

Kotoutumiskoulutuksessa opetuksen laatu paranisi, jos oppimateriaalit olisivat koko maassa yhtenäiset. Koulutuksen moduulit voitaisiin sopia koulutuksen järjestäjien kesken samansisältöisiksi. Tämä helpottaisi myös niitä maahanmuuttajia, jotka syystä tai toisesta vaihtavat oppilaitosta, kouluttajaa tai paikkakuntaa kesken koulutuksen. Välttyttäisiin päällekkäisyyksiltä tai siltä, että joku asiakokonaisuus jää kokonaan väliin vaihdoksesta johtuen.

On tarvetta luoda yhtenäinen materiaalipaketti kaikille opetettaville kielitaitotasolle ja -poluille. Osa materiaalista voidaan toteuttaa videoina, joiden sisältö voi olla tarpeen mukaan valtakunnallista tai paikallista ja omakielistä tai suomenkielistä. Ruotsin kielen kotoutumiskoulutuksen opetusmateriaalia luotaessa voidaan soveltuvilta osin hyödyntää Ruotsissa jo käytössä materiaalia, kuten jos-sain määrin jo toimitaankin, esim. Rivstart-oppikirja.

VALTAKUNNALLINEN KOTOUTUMISKOULUTUKSEN LOPPUTESTI KÄYTTÖÖN

Yhteisen oppimateriaalin lisäksi myös yhteinen valtakunnallinen lopputesti loisi kotoutumiskoulutukseen yhteismitallisuutta ja tasalaatuisuutta. Se edesauttaisi myös kotouttamiskoulutuksen suorittaneen jatko-opintokelpoisuuden selvittämistä. Valmiita lopputestejä on jo olemassa, mutta niiden valtakunnallinen käyttöönotto tulisi varmistaa.

On silti samalla myös huomioitava, että lopputestin lisäksi kotoutumiskoulutuksessa opiskelijan arviointi on jatkuvaa ja oppimista tukevaa toimintaa, eikä pelkästään opintojen päättövaiheessa tapahtuvaa testausta. Lopputesti tukee jatkuvan arvioinnin yhteydessä kerättyä arviointitietoa. Jatkuvan arvioinnin laadun kehittämiseksi tulisi muodostaa arvioinnille yhtenäinen ohjeistus ja työkalut opettajille. Lisäksi yhteisen lopputestin ja suomen kielen yleisten kielitutkintojen eli YKI-testien keskinäisiä rooleja tulee miettiä.

PALAUTEJÄRJESTELMÄÄ JA SEURANTAA KEHITETTÄVÄ

Työvoimakoulutuksena toteutettavan kotoutumiskoulutuksen vaikuttavuuden arviointiin on käytetty kaikkiin aikuisten työvoimakoulutuksiin tarkoitettua OPAL-palautejärjestelmää. Se ei kuitenkaan sovellu riittävän hyvin kotoutumiskoulutuksen käyttöön.

Palautekysymykset ovat kotoutumiskoulutukseen osallistujille liian monimutkaisesti muotoiltuja eivätkä osallistujat siksi pysty vastaamaan niihin itse-

näisesti. Opiskelijat saattavat kysyä kouluttajalta, mitä kysymyksiin kuuluu vastata, eivätkä välttämättä ymmärrä, että tarkoitus on itse kirjata vastaukseksi oma mielipide. Usein opiskelijat ovat myös tottumattomia arvoimaan koulutuksen eri aspekteja asteikolla 1–5 ja tulokset ovat mielivaltaisia. OPAL-lomaketta pitäisi vähintään yksinkertaistaa, konkretisoida ja selkokielistää sekä kohdistaa se kaikille kotoutumiskoulutuksille rahoitusmuodosta riippumatta.

Käyttökelpoisempaa palautetta saataisiin kerättyä esimerkiksi asiakasraatien avulla. Raadissa istuisi kotoutumiskoulutuksen läpikäyneitä ja he arvioisivat koulutusta yhteisesti sovittujen, mielekkäiden kriteerien avulla. Vaihtoehtoisesti raadin avulla voitaisiin laatia uudenlainen palautetyökalu kotoutumiskoulutusta varten. Uusia palautekysymyksiä tai -tapoja laadittaessa on keskeistä miettiä, miten saatu palaute hyödynnetään koulutuksen suunnittelussa jatkossa.

Lisäksi kotoutumiskoulutuksen käyneiden seuranta ja tilastointia ja sen yhteismitallisuutta omaehtoisen koulutuksen kanssa tulisi kehittää huomattavasti. Tällä hetkellä omaehtoisen ja työvoimapoliittisena toteututun kotoutumiskoulutuksen vertailu on yhteismitattomuuden takia vaikeaa.

MUUT Pohjoismaat

- Tanskassa tanskan kielen oppimateriaaleja on koottu useille sivuille, mm. ulkomaalais-, kotouttamis- ja asuntonministeriön sivuille (<http://uibm.dk/arbejdsomrader/danskundervisning-og-prover-for-udlaendinge/danskuddannelse/biblioteket-for-danskuddannelse>) ja opetusministeriön ylläpitämille opettajille tarkoitetuille Materialeplatform-sivuille (materialeplatform.emu.dk). Kukin kielikoulu käyttää haluamiaan materiaaleja. Erityisesti verkkomateriaaleja on kehitetty ja arvioitu. Kansalaisuuskoetta varten on olemassa sekä virallinen ministeriön materiaali että kilpailevia vapaamuotoisia opintomateriaaleja.
- Tanskankielenopetuksessa käytetään opiskelijoiden testaamiseen sekä jatkuvaa arviointia että opetusministeriön kehittämää ja valvomaan moduulitesitimateriaalia ja -kokonaisuutta. Tämän lisäksi järjestetään muutaman kerran vuodessa ulkomaalaisministeriön hallinnoimat viralliset kielitestit eri kielitaitotasolle. Näitä testejä on 4, joista viimeinen on ylioppilaskoetta vastaava ja antaa jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluihin.
- Ruotsissa on käytössä maanlaajuinen ruotsinkielen lopputesti, josta vastaa kouluvirasto. Lopputesti on pakollinen ja testitulokset toimivat yhtenä osana opiskelijan kokonaisarviointia. Testin maanlaajuisuudella pyritään siihen,

että kaikki ruotsia vieraana kielenä opiskelevat saisivat yhteismitallisen arvi-
on opinnoistaan. Testitehtävät on laatinut Tukholman yliopiston kielididak-
tiikan laitos yhteistyössä kouluviraston kanssa.

- Norjassa on myös käytössä maanlaajuiset norjan kielitestit neljälle eri kie-
litaitotasolle. Korkein taso antaa jatko-opintokelpoisuuden korkeakoulu-
opintoihin. Taso A2 oikeuttaa hakemaan pysyvää oleskelulupaa tai Norjan
kansalaisuutta. Testiä hallinnoi opetusministeriön alainen VOX, Kansallinen
elinikäisen oppimisen virasto.

5 SUOMEN YHTEISKUNTATIETO-OPETUS OMAKIELISEKSI JA SISÄLLÖLTÄÄN YHTENÄISEKSI

- Aloitetaan omakielinen yhteiskuntatieto-opetus pikimmiten, kun uusi tulija on muut-
tanut kuntaan.
- Varmistetaan etäosallistumismahdollisuudella omakielisten ryhmien riittävä koko
pienilläkin paikkakunnilla.
- Hyödynnetään opetuksen järjestämisessä yhteistyömahdollisuuksia kolmannen sekto-
rin toimijoiden kanssa.
- Parannetaan yhteiskuntatiedon opetuksen laatua koulutuksen järjestäjästä riippumat-
tomalla yhdenmukaisilla opetussisällöillä ja -materiaaleilla.

Työvoimapoliittinen kotoutumiskoulutus sisältää opetusta suomalaisesta yhteis-
kunnasta. Myös osassa omaehtoisia kotoutumiskoulutuksia kerrotaan Suomesta
yhteiskuntana. Koulutus on ollut lähinnä suomenkielistä ja vaatii siten tietyn-
tasoisien kielitaidon, että siitä on osallistujalle todellista hyötyä.

Aiemmin yhteiskuntatietoa on Suomessa kokeiltu opettaa omakielisenä esi-
merkiksi tulkkien avulla, mutta tulkin käyttö on havaittu hankalaksi ja opetusta
hidastavaksi. Lisäksi vain suurimmille kieliryhmille on voitu saada tulkit, ja näis-
täkin maksutta vain pakolaistaustaisille kotoutettaville.

Omakielinen opetus lähi- tai etätoteutuksena mahdollistaisi sen, että yhteis-
kuntatietoa voidaan opettaa heti kotoutumiskoulutuksen alettua. Omakielisenä
tieto siirtyy tehokkaammin osallistujalle.

Omakielinen yhteiskuntatieto-opetus voitaisiin toteuttaa oppilaitoksissa,
mutta tietyin ehdoin myös yhteistyössä maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuus-
järjestöjen tai -yhdistysten kanssa, jolloin kotoutujat saisivat samalla lisäksi kos-

ketuspintaa kansalaisyhteiskuntaan sekä sosiaalisia verkostoja. Järjestöillä on paljon alan osaamista, mutta niille tulisi varata riittävät resurssit yhteiskuntatiedon opetuksen koordinointiin ja toteuttamiseen.

Toinen hyvä omakielinen opettajaresurssi olisivat kuntien oman äidinkielen opettajat, jotka voisi perehdyttää myös yhteiskuntatieto-opetuksen sisältöihin. Opetus- ja kulttuuriministeriö onkin kirjannut, että oman äidinkielen ja uskonnon opetuksen edellytykset ja resurssit selvitetään (OKM 2016, 19). Tämä tarkoittaa oma äidinkieli-opettajien lukumäärän ja osaamisen riittävyuden kartoitusta ja kehittämistä. Tällä hetkellä näistä opettajista on monin paikoin pulaa.

Etäosallistuminen mahdollistaisi osallistumisen omakieliselle kurssille myös paikkakunnilta, joissa on vain vähän maahanmuuttajia tietystä kieliryhmästä tai pitkät välimatkat. Etä- ja sähköisten opiskelumahdollisuuksien lisääminen on myös mainittu yhtenä kotoutumiskoulutusta kehittävänä toimenpiteenä Työ- ja elinkeinoministeriön *Toimintasuunnitelma: turvapaikkahakemusten kasvun vaikutukset kotouttamista tukeviin palveluihin* marraskuulta 2015 (Työ- ja elinkeinoministeriö 2015, 10). Muutoinkin ilta- ja osa-aikaopetuksen lisääminen palvelisi monia kohderyhmiä.

Hyvä esimerkki maahanmuuttajajärjestöjen osuudesta omakielisessä yhteiskuntatiedon opetuksessa on Turussa Osallisena Suomessa-kokeilussa toteutetut *Suomen yhteiskunta ja arjen taidot* -kurssit, jotka olivat osa kotoutumiskoulutusta. Samankaltaisia kokemuksia oli myös Jyväskylässä Palapeli2-projektissa, jossa kokeiltiin omakielisten kulttuuritulkkien antamaa *Perustietoa Suomesta – Suomi-info* -kurssia.

Turussa yhden opintoviikon (35 t) laajuisten kurssien tarkoitus oli tarjota tietoa suomalaisesta yhteiskunnasta omalla äidinkielellä kulttuurisensitiivisesti silloin, kun henkilö ei vielä kykene opiskelemaan suomen kielellä. Kouluttajina toimivat maahanmuuttajajyhdistysten oman maahanmuuttokokemuksen omaavat henkilöt, jotka olivat samasta lähtömaasta kuin kurssitettavat. Näillä henkilöillä oli kokemusosaamista, josta uudet tulijat hyötyivät. Samalla kolmannen sektorin roolia kotouttamisessa pyrittiin vahvistamaan.

Kursseihin oltiin osallistujapalautteen mukaan erittäin tyytyväisiä ja niiden toivottiin olevan pidempiä. Se, että kotoutumiskoulutusta tarjoavat koulutuksen järjestäjät ostaisivat yhteiskuntatietomoduuleita järjestöiltä osoittautui kuitenkin hankalaksi. Järjestöjä on paljon ja eri kieliryhmien edustajien määrän koulutuksissa vaihtelee eri aikoina (Mäntylä 2013, 232–234).

YHTEISKUNTATIETO-OPETUKSEN NYKYTLÄ JA OPETUKSEN KEHITTÄMINEN

Yhteistyö koulutuksen järjestäjien ja muiden toimijoiden kesken on ajankoh- tainen juuri nyt, kun opetushallitus on antanut uudet kotoutumiskoulutuksen toteutusmallit. Uusissa malleissa otetaan käyttöön lyhykestoinen orientoiva mo- duuli, joka on tarkoitettu esim. niille vastaanottokeskuksissa asuville, joilla on oleskelulupa muttei vielä kuntapaikkaa tai niille, jotka odottavat kuntaan siirty- misen jälkeen pääsyä muihin koulutuspalveluihin.

Orientoivaan moduuliin sisältyvä yhteiskuntaorientaatio järjestetään ope- tushallituksen mukaan mahdollisuuksien mukaan omalla äidinkielellä (Opetus- hallitus 2016, 4–5). Yhteiskuntatietoa sisältyy toki myös kotoutumiskoulutuksen orientaatiomodulien jälkeen tuleviin suomen kielen moduuleihin.

Uudessa toteutusmallissa on myös työelämäorientoituneita suomen kielen moduuleita, jotka nekin tullaan toteuttamaan jonkinlaisessa yhteistyössä eri koulutuksen järjestäjien ja muiden toimijoiden kesken. Sujuvampia yhteistyö- muotoja on siis syytä alkaa kehittää. Ammattisanastoon painottuvia työelämä- orientoituneita kotoutumiskoulutuksia ovat ammatilliset oppilaitokset toki jär- jestäneet aiemminkin.

Suomessa yhteiskuntatieto-opetuksen sisältökokonaisuudet ja tavoitteet on kuvattu Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitel- man perusteissa yläotsikolla *Yhteiskuntataidot ja kulttuurintuntemus*. Koulutusko- konaisuuden osa-alueita ovat *Yhteiskunnan perusrakenteet ja maantuntemus*, *Yhteis- kunnan peruspalvelut* sekä *Kulttuuri-identiteetti ja monikulttuurinen vuorovaikutus* (Opetushallitus 2012, 36–39). Yhtenäistä oppimateriaalia ei kuitenkaan ole.

Työ- ja elinkeinoministeriön Kotona Suomessa -ESR-hankekokonaisuuden Hyvä alku-pilottihankkeissa ollaan parhaillaan kehittämässä kotoutumisen al- kuvaiheen palvelukokonaisuutta. Se osana luodaan myös omakielistä oppima- teriaalia orientaatiomoduuliin. Hankkeet ovat alkaneet vuonna 2015 ja kestävät kolme vuotta. Hankkeissa kehitettävä materiaali olisi suunniteltava siten, että se voidaan ottaa käyttöön koko maassa. Levittämässä Kotona Suomessa -kokonai- suuden Hyvä polku-aluekorordinaattoreilla on tärkeä rooli. Jo valmiita materi- aaleja, kuten www.infopankki.fi -sivuston yhteiskuntatietomateriaaleja on myös syytä hyödyntää.

MUUT POHJOISMAAT

- Ruotsissa vastaava yhteiskuntatietokoulutus annetaan mahdollisuuksien mukaan omakielisenä tai muulla kielellä, jonka osallistuja hallitsee hyvin. Koulutuksen kesto on 60 tuntia ja sen opetusta ja sisältöä määrittää laki yhteiskuntatiedon opetuksesta maahanmuuttajille sekä lakiin liittyvä asetus, jossa on kuvailtu, mitä opetuksen on pidettävä sisällään. Asetuksen pohjalta on laadittu oppikirja *Om Sverige*. Lisäksi lääninhallitusten yhteistyössä ylläpitämältä www.informationomsverige.se -portaalista löytyy selkokielen verkkomateriaali ja kouluttajan ohjeistus.
- Myös Norjassa on myös koottu Kansallisen elinikäisen oppimisen viraston VOXin ylläpitämään www.samfunnskunnskap.no -verkkoportaaliin yhteiskuntatietokoulutuksen materiaaleja opettajien ja koulutukseen osallistujien käyttöön. Norjalainen yhteiskuntatiedon opetus on 50 tunnin laajuinen, ja sen sisällöt on kuvattu opetussuunnitelmassa, joka pohjautuu norjalaiseen kotoutumislakiin.
- Osa yhteiskuntatieto-opetuksesta annetaan Ruotsin eri maakunnissa ja myös Norjassa etäopetuksena videokonferenssien muodossa. Päämääränä on pystyä kouluttamaan mahdollisimman monta pikkupaikkakunnilla olevaa maahanmuuttajaa omakielisesti. Tällaisena yhteiskuntatiedon opetus voitaisiin Suomessakin toteuttaa. Sopiva tuntimäärä olisi 50–60 ot.

6 ILMAISEEN KIELIKOULUTUKSEEN PÄÄSY KAIKILLE MAAHANMUUTTAJILLE TAATTAVA

- Tarjotaan kuntaan muuttavalle maahanmuuttajille kielikoulutusvoucher, koulutusseteli, jolla hän on oikeutettu ilmaiseen suomen kielen koulutukseen 2100 opetustunnin ajan.
- Tehdään mahdolliseksi, että maahanmuuttaja saa käydä kielikoulutuksessa joustavasti joko yhdessä tai useammassa osassa elämäntilanteen mukaan.
- Ei rajoiteta kotoutumiskoulutukseen pääsyä maassaoloajan tai työmarkkina-aseman perusteella.

Suomessa keskeisin opiskelijalle ilmainen suomen kielen koulutus on tällä hetkellä noin vuoden kestävä työvoimakoulutuksena toteutettu kotoutumiskoulutus. Se on työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoimaa, ELY-keskusten kilpailuttamaa ja

TE-toimistojen kautta saatavaa kielikoulutusta, johon sisältyy myös yhteiskuntatietoa ja työelämäkoulutusta. Koulutusta ollaan parhaillaan uudistamassa, jolloin sen kesto ja osin myös sisällöt yksilöllistyvät.

Ongelmana kotoutumiskoulutuksessa on, että sen piiriin pääsevät TE-toimiston asiakkaina olevat maahanmuuttajat, vaikka kotoutumislaki takaa kotouttamispalvelut kaikille maahanmuuttajille. Lain mukaan kaikille maahanmuuttajille tarjottavat palvelut työmarkkina-asemaan katsomatta ovat alkukartoitus ja kotoutumissuunnitelma, jonka keskeinen tavoite on kielitaidon kehittämisen edistäminen. Kotoutumissuunnitelmaan kirjataan tarve kotoutumis- tai muuhun kielikoulutukseen.

Myös kunnat voivat rahoittaa työttömille tai työvoiman ulkopuolella oleville maahanmuuttajille ilmaisia suomen kielen kursseja. Niitä on kuitenkin tarjolla vain paikoittain, ne ovat kestoaltaan vaihtelevia ja usein riippuvaisia hanketahoituksesta. Yhdenvertaisuuden nimissä niin TE-toimiston asiakkaina olevien kuin muidenkin maahanmuuttajien tulisi saada riittävästi opetusta suomen kielessä ja yhteiskuntatiedossa.

Työvoiman ulkopuolisia ryhmiä ovat mm. kotona lapsia hoitavat vanhemmat, opiskelijat ja eläkeläiset. Myös terveyteen liittyvät syyt voivat estää työnteon. Lisäksi monet työelämässä olevat maahanmuuttajat tarvitsisivat hekin suomen kielen opetusta.

KOTOUTUMISKOULUTUKSEEN PÄÄSY ON SIDOTTU MAASSAOLOAIKAAN

Kotoutumiskoulutukseen pääsy kytkeytyy kotoutumisaikaan, jota aletaan laskea siitä, kun henkilö on tullut kirjoille kotikuntaansa. Kotoutumisaika on Suomessa kolme vuotta, ja sitä voidaan pidentää enintään viiteen vuoteen esimerkiksi äitiysloman tai pitkän sairauden vuoksi tai jos henkilö ei ole käynyt peruskoulua tai hänellä on jokin muu yksilöllinen syy. Luku- ja kirjoitustaidottomien kotoutumisajaksi määritellään melkein aina viisi vuotta. Kiintiöpakolaisen kotoutumisaika on neljä vuotta.

Kolmen tai viidenkään vuoden aikaraja ei aina ole riittävä, esimerkiksi kotona useaa lasta hoitaneelle äidille. Siksi olisikin joustavampaa, jos kotoutumiskoulutukseen pääsyä ei sidottaisi maassaoloaikaan, vaan maahanmuuttajalla olisi tarvittaessa oikeus tiettyyn tuntimäärään suomen kielen opetusta maassaoloaikaan katsomatta.

KIELIKOULUTUKSEEN JOUSTAVASTI KOULUTUSSETELILLÄ

Koulutusseteli-idea perustuu ajatukselle, että maahan muuttanut saisi eräänlaisen voucherin eli koulutussetelin, joka sisältäisi 60 opintoviikon verran kielikoulutusta (2100 ot), jotka hän saisi käyttää itselleen sopivassa kotoutumisen vaiheessa. Koulutuksen voisi suorittaa kerralla tai pätkissä siten, että se olisi mahdollisimman joustavaa henkilön elämäntilanteeseen nähden. Tällä tavoitettaisiin myös pitkään maassa olleet, jotka eivät ole vielä saavuttaneet riittävää suomen kielen taitoa. Koulutussetelin arvon voisi käyttää joko työvoimakoulutuksena järjestettävään kotoutumiskoulutukseen tai omaehtoiseen suomen kielen kursseihin.

Järjestelmän hyöty olisi siinä, että kaikki maahanmuuttajat työmarkkina-asemaan katsomatta saataisiin kotoutumiskoulutuksen piiriin. Sen avulla myös oppilaitoksissa voitaisiin sekoittaa kieliopetusryhmissä työttömiä ja työssäkäyviä, ja niissä tapahtuisi hyödyllistä verkostoitumista.

Koulutuksen järjestäjät voisivat myös monipuolistaa kurssitarjontaansa: tarjolla voisi olla enemmän vaikkapa tiiviskursseja tai kevyempää kieliopetusta. Kotoutumiskoulutukseen voisi myös yhdistää osa-aikatoisissa käymisen, jos koulutusseteli ei olisi sidottu TE-toimiston asiakkuuteen. Myös työtä tekevät korkeakoulutetut voisivat täydentää opintojaan ja saada jatkossa helpommin oman alan työtä. Lastenhoitojärjestelyt opetuksen aikana mahdollistaisivat laajemman kohderyhmän koulutukseen osallistumisen, esimerkiksi kotiäitien.

MUUT Pohjoismaat

- Samanlaista elämäntilanteeseen liittyvää joustoa tavoitellaan myös vuoden 2016 alussa voimaan astuneessa muutoksessa Norjan kotoutumislakiin. Muutos mahdollistaa kotouttamisohjelman keskeyttämisen enimmillään vuodeksi työn tai opiskelupaikan saannin vuoksi ja siihen voi palata myöhemmin, jos käy ilmi, että lisätiedot ovat tarpeen. Tämän katsotaan edistävän maahanmuuttajien koulutuksiin hakeutumista. (Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement 2014, 1–2)
- Opetusta norjan kielessä voi saada tarpeen mukaan korkeintaan 3 000 tuntia. Yleisin määrä on kuitenkin 600 tuntia. Kunnan on annettava opiskelijalle mahdollisuus oppia kieli B1-tasolle asti, mikäli taso on mahdollista saavuttaa 3 000 opintotunnin sisällä (VOX 2012, 5).
- Muissakin Pohjoismaissa on aikarajat sille, kuinka pitkään maahanmuuttaja on oikeutettu ilmaiseen kielenopetukseen kuntaan muutettuaan. Norjassa

aikaraja on kolme vuotta, Ruotsissa taas maahanmuuttajalla on oikeus ensin kotoutumussuunnitelman tekoon yhden vuoden ajan siitä päivästä, kun hän on siirtynyt kuntaan kirjoille ja itse kotoutumissuunnitelman toimenpiteisiin, kuten kielikoulutukseen ja työvoimapolitiittisiin toimenpiteisiin maksimissaan kaksi vuotta.

- Tanskassa pakolaisilla ja perheen yhdistämisen kautta Tanskaan tulleilla on oikeus osallistua kielikoulutukseen viiden vuoden ajan. Tanskanopetuksen keskeinen on yksilöllinen riippuen opiskelijan omasta koulutustaustasta ja opiskeluvaikeuksista. Esimerkiksi hyvät oppimisvalmiudet ja vankan koulutustustaan omaavat ns. kolmospolun opiskelijat suorittavat tanskanopintojen 5 moduulia noin 18 kuukaudessa ja saavat tuossa ajassa keskimäärin 576 oppituntia.

7 KIELITESTIKÄYTÄNNÖT JOUSTAVAMMIKSI

- Lisätään suomen kielen yleisten kielitutkintojen eli YKI-testin suorittamismahdollisuuksia.
- Nopeutetaan testitulosten arviointia.
- Tarkastellaan kriittisesti YKI-testin roolia kansalaisuuden porttina.

Yleiset kielitutkinnot eli YKI-testit ovat Suomessa lakeihin ja asetuksiin perustuva virallinen opetushallituksen hallinnoimana kielitutkintojärjestelmä. Suomen tai ruotsin kielen keskitason yleisen kielitutkinnon eli YKI:n todistuksella on voinut vuodesta 2003 osoittaa Suomen kansalaisuuden saamiseksi edellytettävää kielitaitoa.

Virallisena kielitutkintona YKI-testiä hyödynnetään myös muihin tarkoituksiin, kuten työtehtävien tai opintojen edellyttämän kielitaidon osoittamiseen. Sitä ei ole alun perin kehitetty kansalaisuustestiksi.

Keskitason YKI on monelle maahanmuuttajalle merkitykseltään suuri, koska se on portti Suomen kansalaisuuteen. Kansalaisuuteen liittyy tiettyjä oikeuksia: Suomen kansalaista ei voida estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan. Ulkomailla Suomen kansalainen saa apua paikalliselta Suomen edustustolta. Tiettyihin valtion virkoihin voidaan nimittää vain Suomen kansalainen. Suomen kansalainen on samalla myös EU-kansalainen, jolla on EU-kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet kuten esimerkiksi oikeus liikkua vapaasti ja tehdä töitä EU:n alueella.

LISÄÄ TESTIPAIKKOJA JA NOPEUTTA TESTITULOSTEN ARVIOINTIIN

YKI-testin voi tällä hetkellä suorittaa monissa suomen kielikoulutusta järjestävissä oppilaitoksissa. Osa koulutuksen järjestäjistä tarjoaa myös testiin valmentavia kielikursseja. YKI-testit ovat valtakunnallisesti yhtenäisiä ja keskitason testejä on tarjolla neljästi vuodessa. Viides testipäivä on tulossa. Testitulokset lähetetään suoraan testipaikalta Jyväskylän yliopistoon, joka arvioi ne. Tulokset saa noin kahden kuukauden päästä.

Jonot testeihin ovat paikoin pitkät, koska niitä järjestäviä oppilaitoksia on tällä hetkellä liian vähän. Vähyys johtuu siitä, että testien järjestäminen teettää aika paljon työtä ja niistä oppilaitokselle saatava korvaus on pienehkö. Testipaikat täyttyvät hetkessä ja ilmoittautujat joutuvat usein kilpailemaan paikoista. Jos ilmoittautuminen tapahtuu paikan päällä oppilaitoksessa, paikalle ilmaantuu suuri määrä testiin haluavia, ja tilanteet saattavat olla kaoottisia. Testeihin haluvat myös matkustavat ympäri Suomea testeihin, esimerkiksi Tampereelta tai jopa pääkaupunkiseudulta Vaasaan, jossa jono saattaa olla lyhyempi.

Koska tulosten saaminen kestää niin kauan, osa ilmoittautuu varmuuden vuoksi seuraavaankin peräkkäiseen testipäivään. YKI-testejä voisikin järjestää nykyistä useammin ja tulosten arviointia saisi nopeuttaa. Tähän päästäisiin ottamalla YKI-testikäyttöön lukioiden ja peruskoulujen kielistudioluokkia ja hajauttamalla arviointi usean toimijan tehtäväksi. Jos testitulokset saisi nopeammin, niitä voisi käyttää oppilaitoksissa myös ohjauksen ja neuvonnan välineenä, silloin kun testin suorittaja on esimerkiksi kotoutumiskoulutuksessa.

YKI-TESTIN KYSEENALAINEN ASEMA KANSALAIKUUDEN PORTTINA

On oma eettinen keskustelunsa, onko perusteltua, että Suomen kansalaisuuden saamiseksi on oltava osoitettuna kotimaisen kielen keskitason taito eli B1 yleiseurooppalaisen viitekehyksen mukaan. Tosin säännöstä voidaan poiketa, jos maahanmuuttaja on maahan tullessaan ollut kouluja käymätön ja luku- ja kirjoitustaidoton ja on osallistunut Suomessa asuessaan säännöllisesti suomen tai ruotsin kielen kursseille tai muuten hallitsee kielen alkeet.

Euroopan neuvoston raportissa vuodelta 2014 listataan eri Euroopan maiden käytäntöjä kielitaitovaatimuksista oleskeluluvan tai kansalaisuuden suhteen. 29 listatusta maasta 11:ssä maassa kansalaisuuteen vaadittiin vuonna 2013 jonkunlainen kielitesti tasolla A2-B1. Monissa maissa ei ollut varsinaista suullista tai kirjallista virallista testiä vaan haastattelu tai todistus kielikurssin suorittamisesta riitti (Council of Europe 2014, 66).

Esimerkiksi Ruotsissa kansalaisuutta tai oleskelulupia ei ole sidottu kielitaitovaatimuksiin. Tämä ei silti tarkoita, ettei Ruotsissakin maan kielen osaamisella olisi keskeistä merkitystä kotoutumisessa. Ruotsin vapaan sivistystyön oppilaitokset saivat vuonna 2016 hallitukselta tehtäväksi ruotsin kielen opetuksen järjestämisen turvapaikanhakijoille vastaanottokeskuksissa, koska nähtiin, että kotoutuminen ja kielenoppiminen on aloitettava heti.

MUUT POHJOISMAAT

- Ruotsissa pysyvän oleskeluluvan saamiseksi ei vaadita ruotsin kielen taitoa, eikä kansalaisuuttakaan ole sidottu kielitaitoon. Pysyvän oleskeluluvan saamiseksi Ruotsissa on pääsääntöisesti asuttava 5 vuotta.
- Norjassa pysyvän oleskeluluvan saadakseen tarvitaan kolmen vuoden oleskelu maassa sekä todistus siitä, että on suorittanut 550 opintotuntia norjan kielen ja 50 tuntia yhteiskuntatieto-opintoja ja suorittanut kielitestin, jonka perusteella kielitaitotaso on A2. Tämä sääntö koskee pakolaisina tai heidän perheenjäseninään maahan tulleita.
- Norjassa kansalaisuuteen tarvitaan tasolle A2 suoritettuja norjan kielen opintoja kielitesteineen sekä yhteiskuntatieto-koulutus lopputesteineen ja seitsemän vuoden oleskelu Norjassa.
- Tanskassa pysyvän oleskeluluvan saamiseen tarvitaan kielitaitotaso B1 ja tilanteesta riippuen 4–6 vuoden maassa oleskelu.
- Kansalaisuuden saamiseen on oltava suoritettu tanskan kielen testi tasolla B1 (uuden lakiehdotuksen mukaan B2). Lisäksi kansalaiseksi haluavan täytyy suorittaa kansalaisuuskoee, joka koostuu 40 kirjallisesta kysymyksestä tanskalaisesta yhteiskunnasta, kulttuurista ja historiasta.
- Ensimmäiseen 35 kysymykseen voi valmistautua opetusministeriön laatiman opetusmateriaalin avulla, kun taas loput 5 kysymystä ovat ajankohtaisista aiheista, esim. politiikkaan tai kulttuuriin liittyvistä. Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, ja päästäkseen testistä läpi oikeita vastauksia on oltava 32.
- Koetta on kritisoitu siitä, että kysymykset ovat niin vaikeita tai vaikeasti muotoiltuja, että monet Tanskan kansalaisetkaan eivät läpäisisi koetta. Koetta järjestävät 2 kertaa vuodessa monet koulutuksen järjestäjät kautta maan. Osa niistä tarjoaa myös kokeeseen valmistavia kursseja.

8 **KOTOUTUMISRESURSSIEN VIISAALLA KÄYTÖLLÄ MAAHANMUUTTAJISTA TÄRKEITÄ RESURSSIJA SUOMELLE**

- Ohjataan riittävästi resursseja alkuvaiheen kotoutumispalveluihin.
- Tuetaan myös pidempään maassaolleiden maahanmuuttajien työllistymistä ja kielitaidon kehittämistä.
- Nähdään ammatti- ja kielitaitoiset maahanmuuttajat Suomelle tärkeinä resursseina.

Suomalaisessa valtakunnanpoliittisessa keskustelussa ei olla juuri muusta äkillisesti lisääntyneeseen maahanmuuttoon liittyvästä asiasta samaa mieltä kuin siitä, että kotouttamisen alkuvaiheeseen on syytä kohdistaa riittäviä resursseja. Näin taataan mahdollisimman nopea uuteen kotimaahan sopeutuminen ja työelämään siirtyminen. Alkuvaiheen nopea kotoutumispalveluihin ohjautuminen onkin tärkeää, että toimeton odottelu saadaan mahdollisimman lyhyeksi.

Maahanmuuttajalla on oikeus alkuvaiheen ohjaukseen ja neuvontaan osana kotouttamispalveluja. Näiden neuvontapalvelujen on todettu kasvattavan merkittävästi maahanmuuttajien omatoimisuutta uudessa yhteiskunnassa. Kyseessä on siis merkittävä syrjäytymistä ehkäisevä palvelu. Alkuvaiheen neuvonta- ja ohjauspalveluita kehitettiin esimerkiksi TEM:n *ALPO – Suomeen muuttaneiden alkuvaiheen ohjaus ja osaamisen kehittäminen* -tukirakenteessa vuosina 2008–2014. Siinä oli mukana yli 40 alueellista hanketta. Hankkeen kehitystyöstä huolimatta edelleen tilanne on se, että maahanmuuttajien alkuvaiheen ohjaus- ja neuvontapalveluita on tarjolla seuduittain vaihtelevasti.

Lisääntyneen maahanmuuton vuoksi nykyiset koulutusresurssit eivät tule riittämään toisaalta kaikkien uusien tulijoiden kotouttamiseen lähivuosina eivätkä toisaalta jo maassa pidempään olevien, työttömien maahanmuuttajien lisäkoulutukseen. Moni maahanmuuttaja tarvitsee kuitenkin tukea työllistymiseen ja riittävän kielitaidon hankkimiseen myös myöhemmässä vaiheessa.

On käytävä keskustelua siitä, millaisesta resurssien käytöstä ja palveluiden tarjoamisesta kaikki osapuolet saavat parhaan hyödyn: työntekijät ja työnantajat, oppilaitokset ja opiskelijat.

LISÄÄ ILMAISTA KIELIKOULUTUSTA MAAHANMUUTTAJILLE TYÖMARKKINA-ASEMAAN KATSOMATTA

Keskeistä on ainakin kielikoulutukseen pääsyn helpottaminen. Vapaan sivistystyön rakenne- ja rahoitustyöryhmä on esimerkiksi esittänyt jo vuonna 2014, että omaehtoisena järjestettävä kotoutumiskoulutus rahoitettaisiin kokonaan valtionosuuksilla eikä siitä tarvitsisi periä osallistumismaksuja opiskelijoilta.

Tämä tukisi maahanmuuttajien yhdenvertaisuutta, koska silloin myös työvoiman ulkopuoliset tai työssäkäyvät maahanmuuttajat saisivat paremmat mahdollisuudet opiskella suomen kieltä omaan elämäntilanteeseensa soveltuvalla kursilla. Myös ne TE-toimiston asiakkaat, joille ei ole tarjolla työvoimakotoutumiskoulutusta, hyötyisivät. Koulutusseteliehdotus on samansuuntainen, eli se tukee erilaisten maahanmuuttajaryhmien keskinäistä yhdenvertaisuutta kielikoulutukseen pääsyn suhteen.

Muutoksia resurssien jakoon toisi tässä selvityksessä ehdottamamme toimenpide, että kotoutumiskoulutuksen osalta luovuttaisiin kilpailutuksesta ja koko koulutus siirtyisi opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen järjestämisluvilla oppilaitoksissa toteutettavaksi. Tällöin resurssit voitaisiin käyttää suoraan opettajien palkkaamiseen ja koulutuksen toteuttamiseen ja kehittämiseen.

MAAHANMUUTTAJAT RESURSSINA JA OSAAJINA KOULUTUSMAAILMASSA

Kielitaitoinen ja työllistyyvä maahanmuuttaja on Suomelle tärkeä resurssi. Koulutusmaailmassa erilaisia maahanmuuttajakieliä taitavia tarvitaan tällä hetkellä esimerkiksi varhaiskasvatuksessa ja oman äidinkielen ja uskonnon opetuksessa. Myös tulkeista ja kääntäjistä on pulaa.

Maahanmuuttajataustaisia opettajia ja kasvattajia ei toki rekrytoida pelkän kielitaidon vuoksi, vaan voidaan katsoa, että heidän osuutensa kaikkien opettajien määrässä tulisi heijastaa Suomessa tällä hetkellä vallitsevaa kulttuurista monimuotoisuutta (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016, 19).

Lisäksi maahan muuttaneiden joukossa on erilaisia opetusalan ammattilaisia, joiden ammattitaito saadaan käyttöön täydennyskoulutuksen tai osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen kautta. On tärkeää ottaa lähtökohdaksi se, mitä maahanmuuttaja jo osaa, ja täydentää sitä tarvittavilta osin. Tällöin saadaan tuloksena kotoutuneita, uuteen kotimaahan juurtuvia ammattilaisia.

TOIVOTETAAN UUDET TULIJAT TERVETULLEIKSI JA KOULUTETAAN HEIDÄT HYVIN

VUONNA 2015 RAJUSTI KASVANEET TURVAPAIKANHAKIJOIDEN määrät saivat Suomen ja muiden Pohjoismaiden viranomaiset heräämään siihen, että maahanmuuttajien koulutus- ja kotouttamispalveluita tulee kehittää edelleen. Sekä Ruotsissa, Norjassa että Tanskassa tehdään parhaillaan laajoja selvityksiä maiden nykyisistä kotouttamisjärjestelmistä kokonaisuudessaan ja niihin liittyvistä muutostarpeista. Suomessakin vastaavalle olisi tarvetta.

Kehittämistarpeet liittyvät turvapaikanhakijoiden palveluihin mutta ennen kaikkea myös maassa jo pidempään asuneiden maahanmuuttajien koulutus- ja työelämätarpeisiin. Näiden tarpeiden olemassaolosta ollaan oltu tietoisia jo pitkään. Kasvanut turvapaikanhakijamäärä toimi siis vain jonkinlaisena sysäyksenä ja lisähuomion kiinnittäjänä kotouttamisasioihin.

Tämäkin selvitys osoittaa, että kehittämistä on Suomessa paljon. Päähuomio selvityksessä on ollut aikuisten kotouttamiseen liittyvällä koulutuksella, erityisesti kotoutumiskoulutuksella sekä maahanmuuttajien kielitaidon ja muun osaamisen käyttöönotolla, kehittämisellä ja hyödyntämisellä.

Osa maahanmuuttajan kieli- tai ammattitaidosta on hankittu koulutuksessa, osa työssä ja osa arkielämässä. Kaikki tähän mennessä kertynyt osaaminen, niin formaali kuin informaalikin, on maahanmuuttajalle sitä pääomaa, jonka avulla hän on tähän mennessä päässyt eteenpäin.

Kohdemaan tehtävänä on ottaa maahan muuttanut vastaan osaavana yksilönä. Pitää kartoittaa, tunnistaa ja ottaa lukuun kaikki se tieto ja taito, joka uusilla tulijoilla on jo hallussaan. Pitää nähdä uusi tulija täysvaltaisena ja yhdenvertaisena yhteiskunnan tervetulleena jäsenenä, jolle löytyy täältä paikka ja tehtävää.

Tämän varmistamiseksi osaamisen tunnistamista on kehitettävä menetelmiltään ja tavoitteiltaan havaitsemaan niin perusosaaminen kuin tutkinnon rinnastamis-mahdollisuudetkin.

On myös hahmotettava kasvanut maahanmuutto ja laajemmin globaali muut-toliike vakiintuneena yhteiskunnallisena ilmiönä, jonka seurauksena yhteiskun-tamme on nopeasti monimuotoistunut ja moniarvoistunut. On nähtävä, millä kaikilla tavoin uudet tulijat ovat korvaamattomia ammattilaisia taitoineen ja ko-kemuksineen esimerkiksi monimuotoistuneen yhteiskunnan palveluiden tarjo-ajina.

Mitä tulee uuden tulijan osaamisen täydentämiseen ja kehittämiseen sekä niihin liittyviin kotoutumispalveluihin, on suomen tai ruotsin opetus asialistalla ensimmäisenä. Kielenopetukseen on kohdistettava riittävästi resursseja ja sitä on tarjottava riittävästi kaikille halukkaille eri elämäntilanteet huomioiden.

Suomen ja ruotsin kielen opetus on toteutettava vakavasti otettavien amat-titaitoisten kielenopettajien toimesta opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuudes-sa pitkäjänteisten suunnitelmien ja yhtenäisten opetusmateriaalien ja arviointi- ja testaustyökalujen avulla. Kotoutumiskoulutuksen toteutuksen pilkkominen muutaman vuoden jaksoiksi kilpailutussyistä on lopetettava.

Kielenopetuksen parantamisen ohella on samalla syytä muistaa, että Suomes-sa on kotimaisten kielten ohella käytössä myös muita rinnakkaiskieliä, joilla tääl-lä voi toimia, elää ja tehdä töitä.

Myös kotouttamistoimien kehittämisen ja toteuttamisen hankemaisen luon-teen on muututtava. Kotouttamispalvelut ovat tärkeä osa vakinaista palvelujär-jestelmäämme, eikä Suomella ole varaa jättää tätä keskeistä yhteiskunnallista kehitystä osin hajanaisen projektitoiminnan hoidettavaksi. Hankkeilla on saatu paljon hyvää aikaan, mutta hanketulosten juurruttamisessa ja levittämisessä on paljon tehtävää.

Tässä ei puhuta pelkästään oleskeluluvan tietyinä vuonna saavien turvapai-kanhakijoiden kotouttamisesta, vaan väestön huoltosuhteen korjaamisesta, vien-titeollisuuden kehittämisestä ja kansainvälisten huippuosaajien ja yritysten hou-kuttelemisesta Suomeen. Tässä puhutaan myös Suomen maabrändityöstä, jossa Suomesta muodostetaan kansainvälisesti kiinnostava kohde erilaisille pääomille, niin ihmisille, yrityksille kuin investoinneillekin. Maabrändin houkuttelevuu-teen vaikuttaa myös Suomen halukkuus ottaa vastaan pakolaisia ja vastata hei-dän koulutustarpeisiinsa. Tässä puhutaan nykyaikaisen Suomen tulevaisuudesta globalisoituvassa maailmassa.

Lähtökohdaksi on otettava ajatus maahanmuuttajien koulutuksesta investointina, jonka ansiosta uusista tulijoista saadaan tehokkaasti täysipainoisia yhteiskuntamme jäseniä. Tätä varten kotouttamisjärjestelmää pitää muuttaa kohdullisemmaksi, joustavammaksi ja tarkoituksenmukaisemmaksi.

Toimenpide-ehdotukset

1 MONIKIELISYYS KÄYTTÖÖN

- Muutetaan erilaisiin työtehtäviin liittyvät kielitaitovaatimukset tilanteen mukaan joustavammiksi.
- Otetaan monikielisuuden hyödyt täysimääräisemmin käyttöön Suomessa.
- Tunnustetaan rinnakkaiskielisuuden olemassalo: Suomi toimii jo nyt monella eri kielellä.
- Pidetään kielenopetuksessa ja kielitaitovaatimuksissa viestintätaidot keskiössä.

2 MAAHANMUUTTAJIEN OSAAMINEN TÄYSIMÄÄRÄISESTI HYÖDYKSI

- Kehitetään maahanmuuttajien opinto-ohjausta siten, että se tukee aidosti ohjattavan omia kiinnostuksen kohteita.
- Harkitaan erillisten maahanmuuttajille suunnattujen opintolinjojen integroimista kantaväestön linjoihin.
- Tarjotaan kaikille erityistä tukea opiskelutaitoihin tai kielitaidon parantamiseksi.
- Hyödynnetään suomalaisen koulutusjärjestelmän sisällä vaihtoehtoisia väyliä opiskella ja sujuvoitetaan opintopolkuja.
- Kehitetään aiemmin hankitun osaamisen tunnistamista.

3 KOTOUTUMISKOULUTUKSEN HALLINNOLLISIIN JÄRJESTELYIHIN JÄRKEÄ

- Siirretään kotoutumiskoulutus opetus- ja kulttuuriministeriön alaisuuteen siten, että kaikki koulutus on yhden ministeriön hallinnoimaa.
- Luovutaan kotoutumiskoulutusten kilpailuttamisesta ja annetaan ne oppilaitosten järjestämisluvulla toteutettavaksi.
- Taataan koulutusten kehittämisen pitkäjänteisyys ja työrauha.

4 YHTENÄISYYTTÄ KOTOUTUMISKOULUTUKSEN LAATUUN

- Laaditaan yhtenäiset maanlaajuiset oppimateriaalit kotoutumiskoulutukseen.
- Otetaan käyttöön yhteinen lopputesti ja yhtenäiset arviointityökalut.
- Kehitetään kotoutumiskoulutuksen palautejärjestelmää ja seurantaa.

5 SUOMEN YHTEISKUNTATIETO-OPETUS OMAKIELISEKSI JA SISÄLLÖLTÄÄN YHTENÄISEKSI

- Aloitetaan omakielinen yhteiskuntatieto-opetus pikimmiten, kun uusi tulija on muutanut kuntaan.
- Varmistetaan etäosallistumismahdollisuudella omakielisten ryhmien riittävä koko pienilläkin paikkakunnilla.
- Hyödynnetään opetuksen järjestämisessä yhteistyömahdollisuuksia kolmannen sektorin toimijoiden kanssa.
- Parannetaan yhteiskuntatiedon opetuksen laatua koulutuksen järjestäjästä riippumattomilla yhdenmukaisilla opetussisällöillä ja -materiaaleilla.

6 ILMAISEEN KIELIKOULUTUKSEEN PÄÄSY KAIKILLE MAAHANMUUTTAJILLE TAATTAVA

- Tarjotaan kuntaan muuttavalle maahanmuuttajille kielikoulutusvoucher, koulutusseteli, jolla hän on oikeutettu ilmaiseen suomen kielen koulutukseen 2100 opetustunnin ajan.
- Tehdään mahdolliseksi, että maahanmuuttaja saa käydä kielikoulutuksessa joustavasti joko yhdessä tai useammassa osassa elämäntilanteen mukaan.
- Ei rajoiteta kotoutumiskoulutukseen pääsyä maassaoloajan tai työmarkkina-aseman perusteella.

7 KIELITESTIKÄYTÄNNÖT JOUSTAVAMMIKSI

- Lisätään YKI-testin suorittamismahdollisuuksia.
- Nopeutetaan testitulosten arviointia.
- Tarkastellaan kriittisesti YKI-testin roolia kansalaisuuden porttina.

8 KOTOUTUMISRESURSSIEN VIISAALLA KÄYTÖLLÄ MAAHANMUUTTAJISTA TÄRKEITÄ RESURSSIJA SUOMELLE

- Ohjataan riittävästi resursseja alkuvaiheen kotoutuspalveluihin.
- Tuetaan myös pidempään maassaolleiden maahanmuuttajien työllistymistä ja kielitaidon kehittämistä.
- Nähdään ammatti- ja kielitaitoiset maahanmuuttajat Suomelle tärkeinä resursseina.

Selvitystä varten on haastateltu seuraavia henkilöitä

Pääsihteeri Jyrki Ijäs, Suomen Kansanopistoyhdistys 24.2.16

Koulutuspäällikkö Kristel Kivisik, Testipiste 26.4.16

Kouluttaja Mari Poikolainen, Tampereen aikuiskoulutuskeskus TAKK 25.2.16

Ohjelmapäällikkö Anna Rehnvall, Fores – den gröna liberala tankesmedjan 21.4.16

Apulaisrehtori Jyrki Sipilä, Helsingin aikuisopisto 19.2.16

Maahanmuuttopäällikkö Jaana Suokonautio, Uudenmaan ELY-keskus 1.3.16

Aluekoordinaattori Katariina Tcheuffa, Uudenmaan ELY-keskus, Kotona Suomessa -hankekokonaisuus 18.2.2016

Maahanmuuttajatyön koordinaattori Kristiina Teiss, Tampereen Maahanmuuttajainfo Mainio 27.4.2016

Opettaja Aurora Vasama, Axxell 9.3.16

Lähteet

- Akava, Korkeakoulututtujen työttömyystilanne vuoden 2015 lopulla. http://www.akava.fi/tyoelama/akavalaiset_tyoelamassa/tyottomyystilasto/1_korkeasti_koulutettujen_tyottomyys Viitattu 8.2.2016.
- Akava, Korkeakoulutettujen työttömien määrän kasvuvauhti hidastui vuonna 2015. 29.1.2016. http://www.akava.fi/tyoelama/akavalaiset_tyoelamassa/tyottomyyskatsaus/korkeakoulutettujen_tyottomien_maaran_kasvuvauhti_hidastui_vuonna_2015.16753.news Viitattu 8.2.2016
- Alitolppa-Niitamo, Anne, Stina Fågel ja Minna Säävälä (2013): Olemme muuttaneet – ja kotoudumme. Väestöliitto ry. Helsinki: Taitotalo PrintOne.
- Castaneda Anu E, Shadia Rask, Päiviikki Koponen, Mulki Mölsä ja Seppo Koskinen (toim.) (2012): Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa.
- THL-raportti 6/2012. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Council of Europe (2014): Linguistic Integration of Adult Migrants: Policy and practice. Final Report on the 3rd Council of Europe Survey. Strasbourg: Language Policy Unit, Education Policy Division, Education Department, DGII Council of Europe.
- Danmarks Statistik, työllisyystilastot. <http://www.statistikbanken.dk/RAS200>. Viitattu 4.4.2016.
- Danmarks Statistik (2015a): Befolkningsfremskrivninger 2015–2050. Befolkning og valg. NYT fra Danmarks Statistik Nr. 204. 18.5.2015.
- Danmarks Statistik (2015b): Indvandrere i Danmark 2015. København: Danmarks Statistik.
- Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement (2014): Høringsbrev 13/3837. Høring – endringer i introduksjonsloven – for økt kvalitet og bedre gjennomføring av introduksjonsprogrammet og opplæring i norsk og samfunnskunnskap endringer i introduksjonsloven. 7.11.2014.
- EVA Fakta (2015): Kuka Suomessa tekee työt? EVA Fakta 29.1.2015. Helsinki: Taloustieto Oy
- Hallitus (2015): Hallituksen maahanmuuttopoliittiset toimenpiteet. 11.9.2015.
- Hallitus (2016): Hallituksen kotouttamista koskeva toimintasuunnitelma: maahanmuuttajat kuntiin, koulutukseen ja työhön. 3.5.2016.
- Hatzigeorgiou, Andreas (2010): Hur man lyckas med utrikeshandel – med invandringens hjälp (s. 61–79). Teoksessa Clara Sandelin ja Martin Ådahl (2010): Lyckad invandring – tio svenska forskare om hur man når framgångar. Fores. Borås: Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB.
- Helander, Mika (2015): Kan vi stå till tjänst? Integration på svenska i Finland. Helsinki: Unigrafia.
- Kansalaisyhteiskunta.fi. Mitä tarkoitetaan aktiivisella kansalaisuudella? http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/aktiivinen_kansalaisuus/mita_tarkoitetaan_aktiivisella_kansalaisuudella Viitattu 13.4.2016.

- Koskinen-Sinisalo Kirsi-Liisa (2015): Pitkä tie – maahanmuuttajasta opettajaksi Suomeen. Tampere: Tampere University Press.
- Kotona Suomessa-toimenpidekokonaisuuden hakuinfotilaisuus Hyvä alku-ESR-hankehauulle Helsingissä, Työ- ja elinkeinoministeriö, 3.2.2016. Maahanmuuttojohtaja Kristina Stenman.
- Kärkkäinen, Katarzyna (2011). Maahanmuuttajien integraatiosta (s. 258–281). Teoksessa Lasonen, Johanna ja Ursin, Jani toim. Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia, Suomen kasvatustieteellinen seura. Kasvatusalan tutkimuksia 53. Jyväskylä.
- Lappalainen, Yrjö, Mari Poikolainen ja Heli Trapp (toim.) (2015): Tila haltuun! Suositukset virtuaalisen suomen opiskelun toteuttamiseen. Turun yliopiston Brahea-keskuksen julkaisuja 6. Turku: Painosalama Oy.
- Latomaa, Sirkku et al. (2013): Kielikysymykset muuttoliikkeessä (s. 163–183). Teoksessa Martikainen Tuomas,
- Pasi Saukkonen ja Minnä Säävälä (toim.) (2013): Muuttajat – kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus.
- Lehtinen, Markku (2011): Triangeli – Maahanmuuttajien työllisyys-hankkeen 2011–2013 projektisuunnitelma. Turun kaupungin sosiaali- ja terveystoimi
- Maahanmuuttoviraston pakolais- ja turvaipaikkatilastot. http://www.migri.fi/tietoa_virastosta/tilastot/turvaipaikka_ ja_pakolaistilastot/kiintiopakolaiset. Viitattu 26.5.2016.
- Martikainen Tuomas, Pasi Sukkonen ja Minnä Säävälä (toim.) (2013): Muuttajat – kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Tallinna: Gaudeamus.
- Martikainen Tuomas (2011): Suomi Remix. Helsinki: Otavan kirjapaino Oy
- Mäntylä, Elina (2013): Maahanmuuttajajärjestöjen kanssa tehty yhteistyö – kunnan näkökulma (s. 231–234). Teoksessa Tarnanen Mirja, Sari Pöyhönen, Maija Lappalainen ja Sari Haavisto (oim.) (2013): Osallisena Suomessa – Kokeiluhankkeiden satoa. Jyväskylä: Kirjapaino Kari.
- Migrationsverket (2016): Beviljade uppehållstillstånd och registrerade uppehållsrätter, första och andra instans (beslut av Migrationsverket och Migrationsdomstolarna). Förstagångstillstånd. 2015
- Myrskylä, Pekka ja Topias Pyykkönen (2015): Tulevaisuuden tekijät – Suomi ei pärjää ilman maahanmuuttoa. EVA-analyysi no 42. 29.1.2015.
- Norjan maahanmuuttoviraston sivut, tietoa turvapaikanhakijoiden määrästä. <https://www.udi.no/statistikk-og-analyse/statistikk/asylsoknader-etter-statsborgerskap-og-maned-2015/Viitattu> 10.3.2016.
- Norjan tilastokeskuksen väestötilastot. <http://www.ssb.no/befolkning> Viitattu 8.3.2016.
- OAJ (2015): Kotoutumiskompassi – Miten varmistetaan jokaisen maahanmuuttajan pääsy koulutukseen ja työelämään? (2015). OAJ:n ehdotukset maahanmuuttajien kotouttamiseen. Lokakuu 2015.
- Opettaja-lehti 15/2015. Kotoutumiskoulutuksen kilpailutus kummututtaa. Riitta Korkeakivi. <http://www.opettaja.fi/cs/opettaja/jutut&juttuID=1408911418460>. Viitattu 23.5.2016.
- Opetushallitus (2012): Aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetus-suunnitelman perusteet 2012. Määräykset ja ohjeet 1. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus (2015a): Aikuisten perusopetuksen opetus-suunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2015/37. Helsinki: Opetushallitus
- Opetushallitus (2015b): Kotoverkon suositukset aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen laadukkaaksi toteuttamiseksi ja laadun varmistamiseksi.

- Opetushallitus (2016): Uudet kotoutumiskoulutuksen toteutusmallit. 18.3.2016.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2016): Maahanmuuttajien koulutuspolut ja integrointi – kipupisteet ja toimenpide-esitykset. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:1)
- Pöyhönen, Sari, Minna Tarnanen, Eeva-Maija Vehviläinen, Aija Virtanen ja Lenita Pihlaja (2010): Osallisena Suomessa. Kehittämissuunnitelma maahanmuuttajien kotouttamisen edistämiseksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Regeringen (2015): Ökad individpassning – en effektivare sfi och vuxenutbildning. Regeringens proposition 2014/15:85. Stockholm 12.3.2015.
- Regerigen (2015): Regeringsförklaringen 15.9.2015. Ruotsin hallituksen uusi hallitusohjelma.
- Regeringsgrundlag (2015): Sammen for fremtiden. Kesäkuu 2015. Tanskan hallituksen uusi hallitusohjelma.
- Ruotsin Tilastokeskuksen väestöennuste. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkningsframskrivningar/Befolkningsframskrivningar/14498/14505/Behallare-for-Press/389899. Viitattu 2.3.2016.
- Ruotsin Tilastokeskuksen väestötilastot 2015. http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Befolkningens-sammansattning/Befolkningsstatistik/25788/25795/Behallare-for-Press/399296/ Viitattu 1.3.2016.
- Saloheimo, Leena (toim.) (2016): Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajakoulutus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. Opetushallitus, Raportit ja selvitykset 2016:4. Tampere: Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino Oy.
- Sandberg, Tarja ja Elina Stordell (2016): Vastaanottokeksyksissä toteutettu alkuvaiheen osaamisen tunnistaminen. Testipiste 15.3.2016.
- Saukkonen, Pasi (2013a): Erilaisuuksien Suomi – Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Tallinna: Gaudeamus.
- Saukkonen, Pasi (2013b): Monikulttuurisuus ja kulttuuripolitiikka Pohjois-Euroopassa. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiö Cuporen verkkojulkaisuja 19/2013. Helsinki.
- Statistiska Centralbyrån (2016): Statistiknyhet från SCB. 2016-02-22 09:30 Nr 2016:32.
- Statistiska Centralbyrån (2015): Sveriges framtida befolkning 2015–2060. Demografiska rapporter. Rapport 2015:2.
- Stenman, Kristina (2015): Kielitaito maahanmuuttajan resursina – ja kompastuskivenä. Kieliverkoston Kieli, koulutus ja yhteiskunta -verkkolehti, toukokuu 2015.
- Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma. (2009). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 7.
- Svenska dagbladet 21.12.2015. Överdrivet tala om systemkollaps i Sverige. Ronja Mårtensson. <http://www.svd.se/overdrivet-tala-om-systemkollaps-i-sverige>, Viitattu 1.4.2016.
- Tanskan tilastokeskuksen väestöennusteet. <https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/befolkning-og-befolkningsfremskrivning/befolkningsfremskrivning> Viitattu 15.2.2016.
- Tanskan tilastokeskuksen väestöennustetilastot. <http://www.dst.dk/da/statistik/nyt/relateret?psi=184>, Viitattu 16.2.2016.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2015): Toimintasuunnitelma: turvapaikkahakemusten kasvun vaikutukset kotouttamista tukeviin palveluihin. 27.11.2015. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013a): Osallisena Suomessa -hankkeen arviointiraportti. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2013b): Maahanmuuttajabarometri. TEMraportteja 11/2003. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.

Tønnessen, Marianne, Ådne Cappelen ja Terje Skjerpen (2014): Befolkningsframskrivningene 2014–2100: Inn- og utvandring. Statistisk Sentralbyrå: 176.2014.

Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet (2015): Tal på udlændingeområdet pr. 31.12.2015. Tiedot vuoden 2015 oleskelulupa-asioista.

Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet (2016): Tal på udlændingeområdet pr. 31.1.2016.

Ulkopolitiikka 2016. Järjestelmäromahduksia. Kolumni. Anu Koivunen.
<http://www.ulkopolitiikka.fi/artikkeli/1494/jarjestelmaromahduksia/> Viitattu 3.3.2016.

UNHCR (2015): World at War. UNHCR Global Trends. Forced Displacement in 2014. UNHCR 18.6.2015 <http://www.unhcr.org/556725e69.html>. Viitattu 26.5.2016.

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT (2014): Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen. VATT Analyysi 1-2014. Helsinki: Edita Prima Oy.

Vesalainen, Elina (2014): Kotouttajana kansalaisopisto. Kansalaisopistojen Liiton julkaisu.

Voima-lehden blogi 25.6.2015. Kilpailulla eroon työehdoista. Mikko Sauli. <http://uusi.voima.fi/blog/lehtiartikkeli/kilpailulla-eroon-tyoehdoista/> Viitattu 12.2.2016.

VOX Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk (2012): Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. VOX: Rolf Ottesen AS

YLE Uutiset 9.4.2015. Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutus uusiksi Helsingissä. Reeta Salminen.
http://yle.fi/uutiset/maahanmuuttajien_kotoutumiskoulutus_uusiksi_helsingissa/ /7916953. Viitattu 23.5.2016.

Lait

L1386/2010. Laki kotoutumisen edistämisestä. Valtion säädöstietopankki Finlex. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386> Viitattu 9.2.2016

LBK nr 1094 af 07/10/2014 Tanskan kotouttamislaki. <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=163323> Viitattu 11.2.2016.

Lag (2010 :197) Ruotsin kotouttamislaki. http://www.riksdagen.se/sv/DokumentLagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2010197-om-etableringsi_sfs-2010-197/?bet=2010:197 Viitattu 3.3.2016.

LOV-2003-07-04-80 Norjan kotouttamislaki. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-80?q=introduksjonsloven> Viitattu 13.3.2016.

Lisääntyneen humanitaarisen maahanmuuton myötä maahan muuttaneiden mahdollisimman nopea kielenoppiminen, työllistyminen ja kotoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan on yhtälö, johon halutaan löytää aiempaa toimivampia ratkaisuja. Suomeen muutettuaan merkittävä osa aikuisista maahanmuuttajista tarvitsee jonkinlaista kielitaitoon, ammatillisiin valmiuksiin tai työmarkkinatietoihin ja – taitoihin liittyvää osaamisen kehittämistä. Kyse voi olla suomen kielen kurssista, oman lähtömaassa suoritetun tutkinnon täydentämisestä tai tunnustamisesta tai kokonaan uuden ammattikoulutuksen aloittamisesta. Koulutus onkin maahan muuttaneen keskeinen väylä työelämään ja yhteiskunnalliseen osallisuuteen Suomessa.

Mitä onnistunut kotoutuminen edellyttää? Mitkä ovat pahimpia maahanmuuttajien koulutukseen ja osaamisen hyödyntämiseen liittyviä kipupisteitä ja pullonkauloja Suomessa? Miltä tilanne näyttää muissa Pohjoismaissa? Millaisia palvelujärjestelmiä ja keinoja Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa on käytössä ja voisiko niitä hyödyntää myös Suomessa?

Kotoutuminen kuntoon! Ehdotuksia kotoutumista tukevan koulutuksen parantamiseksi -selvitys vastaa näihin kysymyksiin ja esittää samalla konkreettisia toimenpide-ehdotuksia maahanmuuttajien kotoutumisen ja sitä tukevan koulutuksen parantamiseksi.

VISIO

opintokeskus | sivistysliitto | ajatuspaja

PULTTI